រ៉្វាន់ដាៈ តើមានសង្ឃឹមសម្រាប់ប្រទេសនេះដែរឬទេ?

ពីខែមេសាដល់ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៤ ប្រទេសរ៉្វាន់ដាបាន ឆ្លងកាត់អំពើហិង្សាដ៏សាហាវបំផុតមួយ នោះគឺជាអំពើប្រល័យពូជសាសន៍។ ក្នុងរយៈពេលមិនដល់មួយរយថ្ងៃផង ជនជាតិទុតស៊ីនិងជនជាតិហ៊ូទូនិយមកណ្តាល (ជនហ៊ូទូដែលមិនប្រកាន់ទស្សនៈជ្រុលនិយម) ជាង៨០ម៉ឺននាក់បានបាត់បង់ជីវិតដោយសារកាំបិតនិងគ្រាប់កាំភ្លើងរបស់ក្រុមខ្ទាមហ៊ូទូជ្រុលនិយម កងទ័ពរដ្ឋាភិបាល និងជនជាតិហ៊ូទូដែលជាអ្នកជិតខាងរបស់ខ្លួន។ បើពិនិត្យមើលករណីរបស់ប្រទេសរ៉្វាន់ដា គ្រប់គ្នាតែងតែនឹកឃើញនូវសំណួរជាច្រើនៈ តើធ្វើដូចម្តេចទើបយើងអាចយល់បានពីមូលហេតុនិងរបៀបដែលសោកនាដកម្មបែបនេះកើតឡើង? តើយើងគួរតែចាប់ផ្តើមនិយាយអំពីសន្តិភាពនិងការផ្សះផ្សាពីកន្លែងណាមកជាមួយអ្នកដែលជួបប្រទះនូវអតីតកាលអាណោចអធ័មបែបនេះ?

នៅក្នុងអត្ថបទនេះ ខ្ញុំចង់រកឲ្យឃើញនូវរបៀបដែលយើងអាចឆ្លើយតបនឹងសំណួរបែបនេះ។ ដើម្បីការពារសំណួរនេះកុំឲ្យក្លាយទៅជាការបញ្ចេញគំនិតនិងអារម្មណ៍របស់ខ្ញុំសុទ្ធសាធ ខ្ញុំនឹងសិក្សាតាមវិធីសាស្ត្រទូទៅមួយ។ វិធីសាស្ត្រនេះខ្ញុំសំដៅដល់ការវិភាគទៅលើជម្លោះ ហើយក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះដែរ ខ្ញុំក៏ព្យាយាមឆ្លើយតបទៅនឹងសំណួរដ៏ពិបាកអំពីទស្សនវិជ្ជានិងជាតិពន្ធដែលទាក់ទងទៅនឹងយុត្តិធម៌ ការអត់ឱន និងការផ្សះផ្សា។ តាមរយៈការវិភាគដ៏ហ្មត់ចត់ ខ្ញុំនឹងរកមូលហេតុដែលបង្កជាអំពើប្រល័យពូជសាសន៍និងបង្ហាញអំពីរឿងរ៉ាវពិតប្រាកដដែលបង្កើតជាប្រវត្តិសាស្ត្រនៅប្រទេសរ៉្វាន់ដា។ ការណ៍នេះនឹងអនុញ្ញាតឲ្យយើងយល់ដឹងអំពីអតីតកាល បច្ចុប្បន្នកាលនិងអនាគតរបស់រ៉្វាន់ដាបានច្បាស់ជាងមុន។ ជាងនេះទៅទៀត តាមរយៈការដោះស្រាយរឿងរ៉ាវដែលប្រកបដោយបញ្ហាចិត្តសាស្ត្រនិងទស្សនវិជ្ជានៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍និងឥទ្ធិពលរបស់រឿងរ៉ាវនេះ ខ្ញុំនឹងបង្ហាញឲ្យឃើញថា ការដោះស្រាយជម្លោះនិងការកសាងសន្តិភាពមិនមែនជារឿងងាយស្រួលទេ។

ជាអកុសល ការសិក្សាអំពីរ៉្វាន់ដាគឺភាគច្រើនខ្វះខាតការអនុវត្តវិធីសាស្ត្រទូទៅបែបនេះ ហើយបានបង្កជាការភ័ន្តច្រឡំដ៏មានគ្រោះថ្នាក់ជាច្រើនអំពីជម្លោះរបស់រ៉្វាន់ដា។ ទីមួយ នៅក្នុងការពិនិត្យមើលអំពីបុព្វហេតុនៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ ភាគច្រើននៃសំណេរគឺផ្តោតទៅលើការខកខានរបស់សហគមន៍អន្តរជាតិ និងការព្រងើយកន្តើយចំពោះកត្តាប្រវត្តិសាស្ត្រ កត្តាជាតិ និងកត្តាតំបន់ ព្រមទាំងវិវត្តន៍នៃជម្លោះ។ តាមរយៈមធ្យោបាយនេះ បរិបទពេញលេញនៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍មិនទាន់ត្រូវបានបង្ហាញគ្រប់ជ្រុងជ្រោយនៅឡើយទេ។ ជាលទ្ធផល មនុស្សជាច្រើនបានចាប់ផ្តើមជឿជាក់ថា ជនជាតិទុតស៊ីគឺជាជនរងគ្រោះតែមួយគត់នៃអំពើហិង្សា និង(ឬ)ថា អាណានិគមអឺរ៉ុបគឺជាអ្នកបង្កជម្លោះជាតិពន្ធនេះ។ ដូចគ្នាដែរ មានសំណួរជាច្រើនដែលនៅតែមិនទាន់បានទទួលចម្លើយពេញលេញនៅឡើយដូចជាៈ *តើអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ត្រូវបានរៀបចំផែនការជាខ្សែសង្វាក់យ៉ាងដូចម្តេចនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលមួយដែលកំពុងតែស្ថិតនៅក្នុង «សម័យអន្តរកាលឆ្ពោះទៅរកប្រជាធិបតេយ្យ»? តើជនជាតិហ៊ូទូសាមញ្ញរាប់សែននាក់ចូលរួមសម្លាប់អ្នកជិតខាងរបស់ខ្លួនដោយរបៀបណានិងដោយសារមូលហេតុអ្វី? ប្រសិនបើមាន តើអ្វីជាទំនាក់ទំនងនៅក្នុងជម្លោះនៅរ៉្វាន់ដា អ៊ុយហ្កាន់ដា ប៊ូរុនឌី និងកុងហ្គោ-ហ្សាអៀរ ដែលសុទ្ធសឹងតែជាបញ្ហារវាងជាតិពន្ធហ៊ូទូនិងទុតស៊ី?* ទីពីរ កាយវិការរបស់រដ្ឋាភិបាលដែលដឹកនាំដោយ «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា» នៅក្នុងប្រទេសរ៉្វាន់ដាក្រោយរបបប្រល័យពូជសាសន៍មិនត្រូវបានត្រួតពិនិត្យឲ្យគ្រប់ជ្រុងជ្រោយនៅឡើយទេ។ សហគមន៍អន្តរជាតិ លើកលែងតែអង្គការសិទ្ធិមនុស្សមួយចំនួន បានទទួលស្គាល់ថា រដ្ឋាភិបាលរ៉្វាន់ដាថ្មីគឺជារដ្ឋាភិបាលត្រឹមត្រូវ ដូច្នេះហើយ សហគមន៍អន្តរជាតិទាំងនោះក៏បានបញ្ឈប់ការរាយការណ៍លម្អិតអំពីគោលនយោបាយផ្ទៃក្នុង

របស់រ៉្វាន់ដា ។ ទាក់ទងនឹងការកសាងសន្តិភាព ការពិភាក្សាភាគច្រើនបានផ្តោតទៅលើទិដ្ឋភាពផ្នែកច្បាប់នៃយុត្តិធម៌និងការអភិវឌ្ឍន៍ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ ។ ទន្ទឹមនឹងនោះដែរ ការពិភាក្សានេះបានព្រងើយកន្តើយចំពោះបញ្ហាចិត្តសាស្ត្រ គុណធម៌ និងទស្សនវិជ្ជានៃយុត្តិធម៌ ការអត់ឱន និងការផ្សះផ្សា ។

ដោយពិចារណាអំពីបញ្ហាទាំងនេះ ខ្ញុំនឹងបែងចែកការបកស្រាយសំណួរ «តើមានក្តីសង្ឃឹមសម្រាប់រ៉្វាន់ដាឬទេ?» ជាបីផ្នែក ។ នៅក្នុងផ្នែកទីមួយ «ការយល់ដឹងអំពីអតីតកាល» ខ្ញុំនឹងពិនិត្យមើលការវិវត្តន៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រនៃជម្លោះជាតិពន្ធ ។ តាមរយៈការពិនិត្យមើលបរិបទនិងមូលហេតុដែលបង្កទៅជាអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ ខ្ញុំនឹងអះអាងដូចតទៅៈ ១) ខណៈដែលអាណានិគមនិយមមានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការបង្កជាអំពើហិង្សាជាតិពន្ធនៅរ៉្វាន់ដា ក្រុម «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា» [ដែលភាគច្រើនជាជនជាតិទុតស៊ីដែលភៀសខ្លួនទៅប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដានៅពេលមានជម្លោះ] បានធ្វេសប្រហែសចំពោះការជិះជាន់ជនជាតិហ៊ូទូនៅសម័យមុនអាណានិគម ២) ថ្នាក់ដឹកនាំនយោបាយជាជនហ៊ូទូបានផ្ទេរបុព្វសិទ្ធិទាំងអស់ពីទុតស៊ីទៅឲ្យហ៊ូទូ និងបានបង្កើតជាសង្គមរើសអើងពូជសាសន៍មួយនៅសម័យក្រោយអាណានិគម ៣) សង្គ្រាមស៊ីវិលជាមួយ«រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា»បានបង្កបរិយាកាសសម្រាប់អំពើប្រល័យពូជសាសន៍ ដោយសារតែភាពជ្រុលនិយមរបស់ជនជាតិហ៊ូទូនៅរ៉្វាន់ដា ៤) អំពើប្រល័យពូជសាសន៍មិនមែនជាគម្រោងការសុទ្ធសាធរបស់រដ្ឋ ឬជាការផ្ទុះឡើងភ្លាមៗនៃការគុំកួនជាតិពន្ធជាយូរមកហើយនោះទេ និង ៥) ហេតុផលគួរឲ្យកត់សម្គាល់សម្រាប់ជនដៃដល់នៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ទាំងនោះគឺជាមហិច្ឆតាចង់បានអំណាចនិងការព្រួយបារម្ភជ្រុលហួសហេតុ ។

នៅក្នុងផ្នែកទីពីរ «ការយល់ដឹងអំពីបច្ចុប្បន្នកាល» (ក្រោយឆ្នាំ១៩៩៤) ខ្ញុំនឹងចាប់ផ្តើមដោយពិនិត្យមើលមូលហេតុនិងការវិវត្តន៍នៃសង្គ្រាមក្នុងតំបន់ភាគខាងកើតប្រទេសកុងហ្គោ-ហ្សាអៀ ដើម្បីប្រៀបធៀបបច្ចុប្បន្នកាលរបស់រ៉្វាន់ដាទៅនឹងបរិបទនៃតំបន់ ។ ខ្ញុំនឹងអះអាងថា ជម្លោះនេះគឺជាលទ្ធផលនៃទំនាក់ទំនងដ៏ស្មុគ្រស្មាញរវាងការមិនពេញចិត្តនៃក្រុមជាតិពន្ធ និងការគំរាមកំហែងសុវត្ថិភាពចំពោះរ៉្វាន់ដានិងចេញពីរ៉្វាន់ដា ។ តាមរយៈនេះខ្ញុំនឹងបង្ហាញថា យើងមិនអាចនិយាយអំពី «ក្តីសង្ឃឹមសម្រាប់រ៉្វាន់ដា» ដោយមិនបានគិតពីក្តីសង្ឃឹមសម្រាប់តំបន់ «ហ្គ្រេតឡេក (Great Lake)» ទាំងមូលទេ ។ បន្ទាប់មកខ្ញុំនឹងពិនិត្យមើលកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងក្នុងការកសាងសន្តិភាពនៅរ៉្វាន់ដា (បន្ទាប់ពីរបបប្រល័យពូជសាសន៍) ដោយយកចិត្តទុកដាក់ជាពិសេសទៅលើបញ្ហាយុត្តិធម៌ ការពិត ការអត់ឱន និងការផ្សះផ្សា ។ ជាការសន្និដ្ឋាន អ្វីដែលរដ្ឋាភិបាលរ៉្វាន់ដានិងសហគមន៍អន្តរជាតិបាននិងកំពុងធ្វើក្នុងនាមកអ្នកសាងសន្តិភាពគឺមិនត្រឹមតែមិនគ្រប់គ្រាន់ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងក្នុងករណីខ្លះបង្កជាគ្រោះថ្នាក់ដល់អនាគតរបស់ប្រទេសរ៉្វាន់ដាទៀតផង ។

នៅក្នុងផ្នែកចុងក្រោយ «ការឆ្ពោះទៅរកអនាគតដ៏មានសង្ឃឹម» ខ្ញុំនឹងផ្អែកទៅលើមូលដ្ឋានវិភាគពីផ្នែកមុនៗដើម្បីលើកជាសំណើនូវអ្វីដែលគួរតែអនុវត្តដើម្បីស្វែងរកអនាគតដ៏មានសង្ឃឹមរបស់ប្រទេសរ៉្វាន់ដានៅក្នុងកម្រិតជាតិ តំបន់ និងអន្តរជាតិ ។ ខ្ញុំនឹងអះអាងថា អនាគតល្អឬអាក្រក់របស់រ៉្វាន់ដាគឺស្ថិតនៅលើការទទួលខុសត្រូវចម្បងបំផុតរបស់រដ្ឋាភិបាលបច្ចុប្បន្នដែលដឹកនាំដោយជនជាតិទុតស៊ី ។ បើទោះបីជាត្រូវប្រឈមមុខជាមួយការលំបាកក៏ដោយ រដ្ឋាភិបាលរ៉្វាន់ដាត្រូវតែពុះពារដើម្បីកសាងប្រវត្តិសាស្ត្រថ្មីមួយ (លើកស្ទួយការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស និងលុបបំបាត់ការរើសអើងជាតិពន្ធរវាងទុតស៊ីនិងហ៊ូទូ) ដើម្បីបញ្ចប់អំពើហិង្សានៅរ៉្វាន់ដា ។ សរុបមក កិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងកសាងសន្តិភាពទាំងនេះត្រូវតែមានមូលដ្ឋានលើការទទួលខុសត្រូវទាំងសងខាង និងការទទួលស្គាល់ដូចតទៅៈ ១) ភាពចាំបាច់ក្នុងការអត់ឱននិងក្នុងការទទួលបាននូវការអត់ឱន ២) ជោគវាសនាដូចគ្នាសម្រាប់ប្រជាពលរដ្ឋរ៉្វាន់ដាទាំងមូល និង៣) ដំណើរការដ៏យូរអង្វែងនិងដែនកំណត់នៃការកសាងសន្តិភាព ។

ផ្នែកទី១ៈ ការស្វែងយល់អំពីអតីតកាល

១) ហេតុអ្វីបានជាការពិតនៃប្រវត្តិសាស្ត្រមានសារសំខាន់?

ដើម្បីស្វែងរកក្តីសង្ឃឹមសម្រាប់ប្រទេសរ៉្វាន់ដា ជំហានទីមួយ

គឺត្រូវបង្កើតឲ្យមានឯកសារពិតប្រាកដដែលបានបង្កើតជាប្រវត្តិសាស្ត្ររ៉្វាន់ដា ។ ដូចដែលខ្ញុំនឹងបង្ហាញនៅក្នុងនិក្ខេបបទនេះ បញ្ហាដែលកើតបានឡើងនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រគឺជាចំណុចមូលដ្ឋានដែលបង្កជាជម្លោះនៅក្នុងប្រទេសរ៉្វាន់ដា ។ ការយល់ដឹងអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រនិងការចងចាំប្រវត្តិសាស្ត្រខុសៗគ្នានៃជនជាតិទុតស៊ីនិងហ៊ូទូ បានដើរតួនាទីសំខាន់ក្នុងការញុះញង់ឲ្យមានអំពើហិង្សានិងធ្វើឲ្យអំពើហិង្សានេះទៅជាសកម្មភាពស្របច្បាប់ ។ ជនរងគ្រោះនិងជនដៃដល់ដែលម្នាក់ៗគិតថាខ្លួនជាជនរងគ្រោះ ហើយបានយកអំពើហិង្សាធ្វើជាដំណោះស្រាយក្នុងការទប់ស្កាត់មិនឲ្យមានអំពើហិង្សាសាជាថ្មីម្តងទៀត ។ រៀងរាល់ពេលប្រើប្រាស់វិធីទប់ស្កាត់បែបនេះតែងតែបណ្តាលឲ្យជនរងគ្រោះក្លាយទៅជាអ្នកប្រព្រឹត្តអំពើហិង្សាទៅវិញ ។ គំនិតជាទូទៅមួយនិយាយថា ប្រសិនបើមនុស្សមិនយល់ដឹងពីប្រវត្តិសាស្ត្រខ្លួនទេនោះ មនុស្សនឹងប្រព្រឹត្តកំហុសដដែលម្តងទៀត ។ ប៉ុន្តែចំពោះករណីប្រទេសរ៉្វាន់ដា ការយល់ឃើញផ្ទុយពីគំនិតនេះក៏មានលក្ខណៈត្រឹមត្រូវដែរ ពោលគឺមនុស្សដែលដឹងអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រខ្លួនច្បាស់លាស់ពេកជាមនុស្សដែលនឹងប្រព្រឹត្តកំហុសដដែលសាជាថ្មី ។ ហេតុដូច្នេះ មុនពេលដែលយើងចង់កប់ចោលប្រវត្តិ-សាស្ត្រ យើងត្រូវគាស់កកាយប្រវត្តិសាស្ត្រទាំងឡាយឲ្យរស់ឡើងវិញតាមរយៈការពិចារណាឲ្យបានដិតដល់អំពីគំនិតទាំងពីរនៃប្រវត្តិសាស្ត្រ [ការយល់ឃើញផ្សេងគ្នាអំពីប្រវត្តិសាស្ត្ររ៉្វាន់ដារបស់ក្រុមទុតស៊ីនិងហ៊ូទូ] ។ ដោយមិនចាំបាច់បកស្រាយមតិទូទៅចំពោះមូលហេតុនិងវិធីដែលបង្កឲ្យមានឧក្រិដ្ឋកម្មនៅរ៉្វាន់ដា ការបំភ្លេចអតីតកាលនឹងមិនអនុញ្ញាតឲ្យប្រទេសនេះឆ្ពោះទៅរកអនាគតនៃក្តីសង្ឃឹមបានទេ ។ បើគ្មានការពិត យុត្តិធម៌ក៏មិនអាចមាន ហើយបើមិនមានយុត្តិធម៌ ការផ្សះផ្សាក៏មិនអាចកើតឡើងបានដែរ ។ នៅផ្នែកបន្ទាប់ទៅទៀតនេះ ខ្ញុំនឹងសិក្សាយ៉ាងហ្មត់ចត់អំពីប្រវត្តិនៃជម្លោះជាតិពន្ធ ក៏ដូចជាបណ្តុំមូលហេតុដែលបង្កឲ្យមានអំពើឧក្រិដ្ឋកម្មនៅប្រទេសរ៉្វាន់ដា ។ គោលបំណងនៃនិក្ខេបបទនេះគឺដើម្បីបង្ហាញទាំងការដែលធ្វើឲ្យអំពើហិង្សាទៅជាសកម្មភាពស្របច្បាប់និងកំហុសនៃគំនិតផ្សេងគ្នា [រវាងហ៊ូទូនិងទុតស៊ី]អំពីប្រវត្តិសាស្ត្រតែមួយរបស់រ៉្វាន់ដាដើម្បីបង្កើតមូលដ្ឋានទូទៅមួយសម្រាប់ស្វែងយល់អំពីអតីតកាលនៅប្រទេសរ៉្វាន់ដា ។

២) ឫសគល់និងការរីកដុះដាលនៃការបែកបាក់ជាតិពន្ធនៅមុននិងអំឡុងពេលប្រទេសរ៉្វាន់ដាធ្លាក់ក្រោមអាណានិគមបរទេស

បើយោងតាមប្រវត្តិសាស្ត្ររ៉្វាន់ដាដែលគាត់តែងឡើងដោយជនជាតិហ៊ូទូ ការភ័យខ្លាចនិងការស្អប់ខ្ពើមរបស់ជនជាតិហ៊ូទូចំពោះប្រជាជនទុតស៊ីគឺមានឫសគល់ពីការរំលោភបំពានរបស់ក្រុមទុតស៊ីដែលមានរយៈកាលរាប់សតវត្សរ៍កន្លងមកហើយ ។ តាមការពិត ជនកាន់អំណាចជ្រុលនិយមនិងជនដៃដល់ហ៊ូទូនៃឧក្រិដ្ឋកម្មដែលកើតឡើងនៅឆ្នាំ១៩៩៤ បានអះអាងនិងជឿជាក់យ៉ាងមុតមាំ (និងចំពោះករណីជាច្រើនរហូតមកដល់បច្ចុប្បន្ននេះ ជនហ៊ូទូនៅតែប្រកាន់គំនិតដដែល) ថា ការគ្រប់គ្រងរបស់ «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា» គឺគ្មានអ្វីក្រៅពីការវិលត្រឡប់មកវិញនៃអំណាចរបស់ក្រុមទុតស៊ី ដែលបណ្តាលឲ្យមានការបង្ខិតបង្ខំលើកម្លាំងពលកម្មនិងការចាត់ទុកហ៊ូទូជាទាសករតែប៉ុណ្ណោះ ។ ផ្ទុយទៅវិញ របបដែលគ្រប់គ្រងដោយ «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា» បន្ទាប់អំពីប្រល័យពូជសាសន៍នៅរ៉្វាន់ដាបានក្លាយទៅជាប្រវត្តិសាស្ត្រមាសរបស់រ៉្វាន់ដាទៅវិញ ដោយនៅក្នុងរបបនេះ ក្រុមទាំងពីររស់នៅជាមួយគ្នាយ៉ាងចុះសម្រុងនិងបង្ហាញថាការបែងចែកបក្សពួកតាមរយៈជាតិពន្ធគឺជាមត៌ករបស់អាណានិគម ។ ដូច្នេះ វាមានសារសំខាន់ណាស់ក្នុងការពិនិត្យឲ្យបានដិតដល់ទៅលើឫសគល់និងការរីកលូតលាស់នៃការបែកចែកជាតិពន្ធនៅប្រទេសរ៉្វាន់ដា ។

ជនជាតិទុតស៊ី (ក្រុមអ្នកគង្វាលសត្វ) បានចូលមកទឹកដីរ៉្វាន់ដានៅអំឡុងសតវត្សរ៍ទី១៥ ។ ក្រុមទុតស៊ីបានប្រើប្រាស់សត្វនិងជំនាញចម្បាំងដើម្បីពង្រឹងអំណាចនិងកេរ្តិ៍ឈ្មោះសម្រាប់ក្រុមខ្លួន ។ ផ្ទុយទៅវិញ ក្រុមហ៊ូទូប្រៀបបីដូចជាអ្នកបម្រើរបស់ក្រុមទុតស៊ី ដោយសារត្រូវចំណាយប្រាក់ច្រើនទៅលើការជួលសត្វរបស់ក្រុមទុតស៊ី ។ បន្តិចម្តងៗសកម្មភាពនេះបានបង្កទៅជារបបសក្តិភូមិរវាងក្រុមទាំងពីរ ។ ទុតស៊ីបានប្រកាសខ្លួនថាមាន

សមត្ថភាពខ្ពស់អាចគ្រប់គ្រងលើក្រុមហ៊ូទូ និងបានបង្កើតជារាជវង្សទុតស៊ីនៅរ៉ាន់ដាភាគកណ្តាល ។ ក៏ប៉ុន្តែដូចដែល «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា» បានបញ្ជាក់ នៅមុនពេលអាណានិគមក្រុមជនជាតិទាំងពីរនេះគឺជាក្រុមតែមួយដែលនិយាយភាសាកេនយ៉ា-រ៉ាន់ដាអស់រយៈពេលជាច្រើនសតវត្សរ៍តាមរយៈការរៀបការឆ្លងជាតិសាសន៍និងការផ្លាស់ប្តូរវប្បធម៌ទៅវិញទៅមក ។ លើសពីនេះ ក៏មានបម្រែបម្រួលសង្គមរវាងក្រុមទាំងពីរតាមរយៈប្រព័ន្ធមួយហៅថា «គ៊ីហ៊ូទូរ៉ា» ។ នៅក្នុងប្រព័ន្ធនេះ ក្រុមហ៊ូទូដែលមានសិទ្ធិកាន់កាប់គោលើសពី១០ក្បាលអាចទទួលបានឋានៈសង្គមស្មើក្រុមទុតស៊ីដែរ ហើយទុតស៊ីដែលមានគោតិចជាង១០ក្បាលត្រូវបន្ថយឋានៈសង្គមស្មើហ៊ូទូវិញ ។

ប៉ុន្តែប្រព័ន្ធនេះអាចមានឥទ្ធិពលតែទៅលើក្រុមអ្នកមានហ៊ូទូមួយចំនួនតូចប៉ុណ្ណោះ ។ នៅអំឡុងសតវត្សទី១៩ ប្រព័ន្ធនេះក៏ត្រូវបានលុបបំបាត់ចោលដោយសារការទិញដូរដីធ្លីនិងកម្មសិទ្ធិដីធ្លី ។ នៅមុនសតវត្សរ៍ទី១៩ ការគ្រប់គ្រងដីធ្លីគឺស្ថិតនៅលើសែស្រឡាយគ្រួសារដែលបានរានយកដី ។ កាលពីដើមឡើយនៅប្រទេសរ៉ាន់ដា ម្ចាស់កម្មសិទ្ធិដីធ្លីជាច្រើនជាជនជាតិហ៊ូទូ ។ ប៉ុន្តែនៅពាក់កណ្តាលដំបូងនៃសតវត្សរ៍ទី១៩ ការគ្រប់គ្រងលើដីធ្លីត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរមកឲ្យស្តេចទុតស៊ីដែលក្រោយមកបានផ្តល់កម្មសិទ្ធិគ្រប់គ្រងដីធ្លីឲ្យប្រជាជនទុតស៊ីរបស់ខ្លួន ។ តាមរយៈវិធីនេះ កសិករជនជាតិហ៊ូទូជាច្រើនបានបាត់បង់សិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លីឲ្យទៅជនដែលចាត់ទុកថាជា«ក្រុមទុតស៊ី» ។

ការបន្ទុះបន្ទាប់ក្រុមហ៊ូទូមានសភាពកាន់តែខ្លាំងក្លាទៅៗនៅក្នុងអំឡុងរជ្ជកាលស្តេច រ៉ាប៊ូហ្គីរី (ឆ្នាំ១៨៦០-១៨៩៥) ។ រ៉ាប៊ូហ្គីរី បានដាក់ឈ្មោះក្រុមហ៊ូទូដែលមានកម្មសិទ្ធិដីធ្លីថាជាទុតស៊ី និងលុបបំបាត់ចោលអំណាចនៃការគ្រប់គ្រងដីធ្លីតាមរយៈសែស្រឡាយរបស់ក្រុមហ៊ូទូ ។ ស្តេចអង្គនេះក៏បានបង្កើតឲ្យមានសេវាកម្មពលកម្មហៅថា «អ៊ូប៊ូរេត្វា» ដែលប្រជាជនហ៊ូទូត្រូវបង្ខំឲ្យធ្វើការបម្រើចៅហ្វាយនាយទុតស៊ីដើម្បីបានមកវិញនូវដីដែលខ្លួនបានបាត់បង់ ។ បញ្ហានេះបានបណ្តាលឲ្យជនជាតិហ៊ូទូជាពិសេសអ្នកក្រីក្រ ត្រូវជាប់បំណុលពលកម្មពីរឬបីថ្ងៃក្នុងចំណោម៦ថ្ងៃ ។ មកដល់ចុងសតវត្សរ៍ទី១៩ កសិករជនជាតិហ៊ូទូពាក់កណ្តាលនៅកណ្តាលភាគខាងត្បូងប្រទេសរ៉ាន់ដាត្រូវបានបង្ខំឲ្យលក់កម្លាំងពលកម្មជាប្រចាំ ។ នៅទីបំផុត សេវាកម្ម«អ៊ូប៊ូរេត្វា» បានកាត់បន្ថយកម្មសិទ្ធិរបស់ហ៊ូទូក្នុងការគ្រប់គ្រងដីធ្លី និងបានបង្កើតការចាត់ទុកជនជាតិហ៊ូទូទាំងមូលដូចជាខ្ញុំកញ្ជះដាច់ថ្លៃ ។ ដូចដែល មាំដានី បានលើកឡើង «ក្នុងនាមជាទុតស៊ីគឺមានអំណាចនៅក្បែរៗអ្នកមានអំណាច ឬត្រូវកំណត់ជាមនុស្សដែលមានអំណាច ប៉ុន្តែផ្ទុយទៅវិញ ក្នុងនាមជាហ៊ូទូគឺជាប្រជាជនធម្មតាសុទ្ធសាធ» ។ ដូច្នេះហើយ ប្រវត្តិរបស់ក្រុមហ៊ូទូនៅក្នុងប្រវត្តិ-សាស្ត្ររ៉ាន់ដា និងការភ័យខ្លាចចំពោះការវិលត្រឡប់ទៅរកសភាពជាទាសករក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ទុតស៊ី គឺពិតជាប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏មានសារសំខាន់ ។

ជាការពិត តួនាទីដ៏សំខាន់របស់អាណានិគមអឺរ៉ុបក្នុងការបែងចែកជាតិពន្ធុនៅរ៉ាន់ដាមិនអាចត្រូវបានមើលរំលងនោះទេ ។ ថ្វីដ្បិតតែវាមានកម្រិតបន្តិចបន្តួចក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែបម្រែបម្រួលសង្គមនៅមុនពេលមានអាណានិគមមានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងសង្គម គំនិត និងនយោបាយ នៅប្រទេសរ៉ាន់ដា ។ ពីដំបូងឡើយរដ្ឋបាលថ្នាក់ទាបៗជាច្រើនសុទ្ធសឹងតែមានជនជាតិហ៊ូទូជាអ្នកតំណាង ។ នៅពេលដែលប្រទេសអាល្លឺម៉ង់និងប៊ែលហ្ស៊ិកបានដាក់អាណានិគមលើរ៉ាន់ដា សូម្បីតែអំណាចដ៏ស្តួចស្តើងរបស់ជនជាតិហ៊ូទូក៏ត្រូវបានបំផ្លាញដែរ ។ ដោយផ្អែកទៅលើគំនិតថាខ្លួនជាក្រុមប្រសើរជាងដោយសារពណ៌សម្បុរស្បែក ទាំងអាល្លឺម៉ង់និងប៊ែលហ្ស៊ិកបានចាត់ទុកទុតស៊ីជាជនជាតិស្បែកខ្មៅជាន់ខ្ពស់ដោយសារទុតស៊ីមានរូបរាងខ្ពស់ស្បែកសម្បុរជ្រះនិងមុខមាត់ស្អាតបាត ប្រហាក់ប្រហែលនឹងជនជាតិខ្លួនដែរ ។ អាណានិគមទាំងពីរនេះក៏តម្រូវឲ្យសិស្សដែលដាក់ពាក្យសុំចូលរៀននៅវិទ្យាល័យត្រូវតែជាប់ការប្រលងវាស់កម្ពស់ថែមទៀត ។ លើសពីនេះប៊ែលហ្ស៊ិក (ពីឆ្នាំ១៩១៦ដល់ឆ្នាំ១៩៦២) ក៏បានបង្កើតប្រព័ន្ធរើសអើងជាតិសាសន៍រវាងក្រុមហ៊ូទូនិងទុតស៊ីតាមរយៈការបង្កើតប័ណ្ណសម្គាល់ខ្លួន ។ ការណ៍នេះទុតស៊ីបន្ថែមទម្ងន់គំនាបមកលើក្រុមហ៊ូទូកាន់តែធ្ងន់ថែមទៀត ។ ដោយសារមូល-

ហេតុនេះហើយ បានជាទុតស៊ីដែលមានឋានៈខ្ពស់ៗ និងបានគ្រប់គ្រងផ្តាច់មុខលើអំណាចនយោបាយ ច្បាប់អាជ្ញាធរ ការអប់រំ និងឱកាសស្វែងរកការងារ ។ ជាលទ្ធផលអាណានិគមនេះបានធ្វើឲ្យក្រុមទុតស៊ីកាន់តែមានភាពជាអ្នកគ្រប់គ្រងបន្ថែមទៀត ព្រមទាំងបានបណ្តាលឲ្យជនជាតិហ៊ូទូស្អប់ខ្ពើមនិងចងកំហឹងចំពោះជនជាតិទុតស៊ីកាន់តែខ្លាំង ។ ជាការពិត កេរដំណែលដែលអាណានិគមបន្សល់ទុកនៅប្រទេសរ៉្វាន់ដា គឺការបែងចែករវាងក្រុមជាតិពន្ធទាំងពីរដោយយោងទៅលើពណ៌សម្បុរ ហើយការបែងចែកនោះគឺថាហ៊ូទូជាជនជាតិដើមដែលមានចំនួនច្រើនលើសលុបនិងទុតស៊ីជាជនបញ្ញើភាគតិចប៉ុណ្ណោះ ។

ក៏ប៉ុន្តែ ចាំបាច់ត្រូវតែកត់សម្គាល់ថា អំណាចអាណានិគមនេះមិនបានបង្កើតឲ្យមានភាពរើសអើងទាំងស្រុងទេ ។ តាមការពិតទៅអាណានិគមនេះគ្រាន់តែបង្កើនភាពរើសអើងដែលមានស្រាប់នៅក្នុងសង្គមនេះតែប៉ុណ្ណោះ ។ លើសពីនេះ យើងក៏គួរតែទទួលស្គាល់ថាមានអ្នកចេះដឹងទុតស៊ីជាច្រើននាក់ដែលបម្រើការងារនៅក្នុងកម្មវិធីផ្សេងៗរបស់អាណានិគមនេះ ។ ជាឧទាហរណ៍ នៅពេលអាល្លឺម៉ង់បានសម្រេចឲ្យមានការគ្រប់គ្រងរ៉្វាន់ដាដោយស្តេចជនជាតិទុតស៊ី ដើម្បីបង្កភាពងាយស្រួលសម្រាប់រដ្ឋបាលរបស់ខ្លួននោះ រាជាទុតស៊ីក៏បានទាញយកផលប្រយោជន៍តាមរយៈការប្រើកម្លាំងរបស់អាល្លឺម៉ង់មកពង្រឹងមុខតំណែងរបស់ខ្លួនដែរ ។ ក្រុមទុតស៊ីថែមទាំងប្រើប្រាស់អាវុធដែលឧបត្ថម្ភដោយអាល្លឺម៉ង់សម្រាប់ទប់ទល់នឹងការប្រឆាំងរបស់ជនជាតិហ៊ូទូទៀតផង ។ ជារួម នៅពេលដែលអាណានិគមបានបង្កឲ្យមានពន្លកនៃការស្អប់ខ្ពើមនិងកំហឹងនៅក្នុងសង្គមរ៉្វាន់ដា «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា»ដែលយល់ឃើញថាប្រទេសរ៉្វាន់ដាស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ជនជាតិទុតស៊ីនោះ មិនត្រឹមតែមិនយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះការគាបសង្កត់មកលើប្រជាជនហ៊ូទូនៅមុនពេលដាក់អាណានិគមប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងមិនបានអើពើចំពោះប្រវត្តិសាស្ត្រនិងគុណធម៌របស់ជនជាតិទុតស៊ីដែលមានតួនាទីជាអ្នកគ្រប់គ្រងនៅក្នុងអំឡុងពេលអាណានិគមទៀតផង ។

៣) មរតកនៃបដិវត្តន៍ឆ្នាំ១៩៥៩និងការបង្កើតសាធារណរដ្ឋទីមួយ

ការយល់ដឹងអំពីការចងចាំប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ជនជាតិហ៊ូទូអំពីការរើសអើងពូជសាសន៍ទាំងនៅមុននិងអំឡុងពេលមានអាណានិគមនៅរ៉្វាន់ដា បាននាំឲ្យមានចម្ងល់ចំពោះភាពស្របច្បាប់នៃបដិវត្តន៍របស់ជនជាតិហ៊ូទូនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៥៩ ។ បដិវត្តន៍ឆ្នាំ១៩៥៩គឺជាពេលវេលាដ៏សំខាន់មួយនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្ររ៉្វាន់ដាដែលប្រជាជនថ្នាក់កណ្តាលទាំងពីរក្រុមមានការចងចាំផ្ទុយស្រឡះពីគ្នានិងយល់ឃើញថាក្រុមទាំងពីរជាសត្រូវយ៉ាងប្តូរផ្តាច់ ។ នៅពេលជនជាតិទុតស៊ីចងចាំថា អំឡុងពេលមានអាណានិគមនៅរ៉្វាន់ដាជាពេលដែលក្រុមខ្លួនអាចប្រែក្លាយទៅជាប្រជាជនឋានៈកណ្តាលនោះ ជនជាតិហ៊ូទូបែរជាចងចាំថា បដិវត្តន៍ជាពេលដែលខ្លួនរួចផុតពីគំនាបអាណានិគមនិងភាពជាទាសករ ។ ដូច្នេះការពិចារណាអំពីការយល់ឃើញទៅលើបដិវត្តន៍ មិនថាចំពោះប្រជាជនហ៊ូទូឬទុតស៊ី គឺមានសារសំខាន់ក្នុងការបង្កើតឲ្យមានប្រវត្តិសាស្ត្រទូទៅតែមួយរបស់ប្រទេសរ៉្វាន់ដា ។

ថ្វីដ្បិតតែរដ្ឋាភិបាលដែលដឹកនាំដោយ «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា» ចាត់ទុកបដិវត្តន៍ជាការប្រឆាំងនឹងប្រជាជនទុតស៊ីក៏ដោយ ក៏យើងគួរដឹងថា បដិវត្តន៍នេះហើយដែលបានផ្តល់សិទ្ធិសេរីភាពជាច្រើនចំពោះការប្រើប្រាស់កម្លាំងពលកម្មនិងការគ្រប់គ្រងលើការបែងចែកទឹកដីនៅរ៉្វាន់ដា ។ និយាយម្យ៉ាងបដិវត្តន៍គឺស្ទើរតែជាការឆ្លើយតបមួយមិនអាចចៀសវាងបានរបស់ជនជាតិហ៊ូទូ ។ នៅពេលដែលមានការទទួលស្គាល់ឯករាជ្យនៅរ៉្វាន់ដា «ក្រុមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់» ដែលដឹកនាំដោយជនជាតិទុតស៊ីមិនបានលាក់បាំងគោលបំណងរបស់ខ្លួនក្នុងការគ្រប់គ្រងអំណាចនៅរ៉្វាន់ដាជានិរន្តរ៍នោះទេ គឺក្រុមនេះបានកោះហៅជនទុតស៊ីដែលមានឋានៈសង្គមខ្ពស់មកចូលរួមការហ្វឹកហ្វឺនជាបន្ទាន់មួយ ដើម្បីគ្រប់គ្រងរដ្ឋាភិបាល ។ ដើម្បីទប់ស្កាត់សភាពការណ៍នេះ អ្នកដឹកនាំហ៊ូទូជាច្រើនបានធ្វើសេចក្តីប្រកាស "បាហ៊ូទូ" ជាសាធារណៈ និងរិះរកវិធីបញ្ចប់ការគ្រប់គ្រងផ្តាច់មុខរបស់ក្រុមទុតស៊ីមកលើឯករាជ្យរ៉្វាន់ដាបន្តទៅទៀត ។ នៅពេលដែលជនជាតិហ៊ូទូចាប់ផ្តើមរើបម្រះនៅឆ្នាំ១៩៥៩ ជនជាតិទុតស៊ីនៅតែព្យាយាមគ្រប់គ្រងអំណាចតាមរយៈការសម្លាប់ជនជាតិហ៊ូទូទាំង

ឡាយដែលប្រឆាំងនឹងក្រុមខ្លួន ។ នៅទីបំផុត ជនជាតិហ៊ូទូដែលជាក្រុមគណបក្សជ្រុលនិយមឈ្មោះថា «ផាមេហ៊ូទូ» បានវាយដណ្តើមយកអំណាចពីប្រជាជនទុតស៊ីបានទាំងស្រុង រហូតដល់ទុតស៊ីជាច្រើនរយពាន់នាក់បានភៀសខ្លួនទៅនៅប្រទេសជិតខាង ។

យោងតាមប្រភពពត៌មានពី«អង្គការឃ្លាំមើលសិទ្ធិមនុស្ស» ការធ្វើបដិវត្តន៍នេះបានបង្កឲ្យបាត់បង់ជីវិតជនជាតិទុតស៊ីពីរម៉ឺននាក់ ដែលជាមូលហេតុនៃការកើតមានអំពើឧក្រិដ្ឋកម្មនៅប្រទេសរ៉ាន់ដា ។ តាមការពិត អ្វីដែលផ្តល់ទ្រង់ទ្រាយនយោបាយសម្រាប់អនាគតរ៉ាន់ដាមិនមែនមកពីបដិវត្តន៍នោះទេ វាជាការឆ្លើយតបដ៏យោយៅនៃសាធារណរដ្ឋទីមួយចំពោះការប៉ុនប៉ងរបស់ក្រុមទុតស៊ីក្នុងការដណ្តើមយកអំណាចត្រឡប់មកវិញប៉ុណ្ណោះ ។ ដើម្បីឲ្យការគ្រប់គ្រងអំណាចរបស់ខ្លួនត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់ បក្សសាធារណរដ្ឋ«ផាមេហ៊ូទូ»បានដាក់ឲ្យប្រើប្រាស់នូវច្បាប់ជាតិពន្ធនិងដាក់ការគាបសង្កត់បន្ថែមទៅលើក្រុមទុតស៊ី ។ ប្រជាជនថ្នាក់មូលដ្ឋានក៏ត្រូវប្រើប្រាស់ច្បាប់ទាំងអស់នេះដែរ ។ នៅចន្លោះឆ្នាំ១៩៦១និងឆ្នាំ១៩៦៦ ក្រុមទាហានទុតស៊ីជាច្រើនបានបើកការវាយប្រហារធំៗចំនួន១០លើកពីប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដា តង់ហ្សានីប៊ូរុនឌី និងហ្សាអៀ ។ បន្ទាប់ពីការវាយប្រហារម្តងៗ បក្សសាធារណរដ្ឋ «ផាមេហ៊ូទូ» ពង្រឹងយុទ្ធនាការប្រឆាំងនឹងទុតស៊ីកាន់តែខ្លាំងឡើង ។ លើសពីនេះទៅទៀត ការកាប់សម្លាប់ជនជាតិទុតស៊ីនៅប្រទេសប៊ូរុនឌីដែលនៅជិតខាង បានធ្វើឲ្យជនជាតិទុតស៊ីនៅក្នុងប្រទេសរ៉ាន់ដាចលាចលកាន់តែខ្លាំងឡើងៗ ។ ដូចជាអ្វីដែលបានកើតឡើងនៅក្នុងប្រទេសរ៉ាន់ដាដែរ ជនជាតិទុតស៊ីរស់នៅក្នុងប្រទេសប៊ូរុនឌីក៏បានគ្រប់គ្រងអំណាចផ្តាច់មុខលើជនជាតិហ៊ូទូដែលមានសមាជិកច្រើនជាងជាយូរយារណាស់មកហើយដែរ(ជនទាំងពីរនេះជាជនបរទេសរស់នៅក្នុងប្រទេសប៊ូរុនឌី) ។ ប៉ុន្តែនៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៦០និងឆ្នាំ១៩៧០ តំណែងដែលកាន់កាប់ដោយទុតស៊ីកាន់តែចុះខ្សោយទៅៗខណៈពេលដែលការប្រឆាំងរបស់ក្រុមហ៊ូទូកាន់តែមានសភាពខ្លាំងក្លាឡើង ។ ដើម្បីទប់ស្កាត់ការរីកដុះដាលនេះ ក្រុមទុតស៊ីដែលរស់នៅប្រទេសប៊ូរុនឌីបានសម្លាប់អ្នកចេះដឹងនិងសិស្សសាលាជាជនជាតិហ៊ូទូអស់ជាងម្ភៃប្រាំម៉ឺននាក់ក្នុងរយៈពេលប្រហែល៣ខែនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៧២ ។ ឆ្លើយតបនឹងឧក្រិដ្ឋកម្មនេះគឺការកើនឡើងនៃកំហឹងយ៉ាងពុះកញ្ជ្រោលរបស់ក្រុមហ៊ូទូនៅរ៉ាន់ដា ។ ការទប់ទល់ចំពោះភាពចលាចលនេះមានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងរហូតដល់ធ្វើឲ្យបក្សសាធារណរដ្ឋ«ផាមេហ៊ូទូ»ដួលរលំបន្ទាប់ពីមានរដ្ឋប្រហារមួយដែលធ្វើឡើងដោយ ហាប៊ីយ៉ារីម៉ាណា ។

ប៉ុន្តែទោះបីជាយើងទទួលស្គាល់សភាពដ៏គួរឲ្យសោកសង្រេងរបស់ក្រុមហ៊ូទូនៅមុននិងក្នុងអំឡុងពេលអាណានិគម ដែលក្នុងនោះរួមមានប្រវត្តិសាស្ត្រនៃបដិវត្តន៍និងការគំរាមកំហែងសន្តិសុខដែលសាធារណរដ្ឋទីមួយបានជួបប្រទះក៏ដោយ ក៏យើងមិនត្រូវគិតថាអំពើហិង្សាដែលបង្កឡើងដោយជាតិពន្ធទាំងពីរនេះនៅអំឡុងពេលសាធារណរដ្ឋដំបូងនៅរ៉ាន់ដាគឺជាលទ្ធផលមិនអាចចៀសវាងបាននៃប្រវត្តិសាស្ត្រស្មុគស្មាញរវាងគ្នានៃជាតិពន្ធទាំងពីរ ។ បើយើងក្រឡេកមើលទៅក្រោយវិញ បដិវត្តន៍ឆ្នាំ១៩៥៩និងការបង្កើតរបបសាធារណរដ្ឋទីមួយនៅឆ្នាំ១៩៦២ក៏អាចចាត់ទុកថាជាចំណុចរបត់វិជ្ជមានមួយនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្ររ៉ាន់ដាដោយសារថាបដិវត្តន៍នេះបានបញ្ចប់បុព្វសិទ្ធិរបស់ក្រុមទុតស៊ីនិងបានបង្កើតជាសញ្ញាតិរួមមួយសម្រាប់រ៉ាន់ដាដែលឯករាជ្យ ។ សាធារណរដ្ឋទីមួយមិនបានជួយដោះស្រាយមត៌កនៃអាណានិគមទេ ផ្ទុយទៅវិញបានបង្កឲ្យការរើសអើងជាតិពន្ធនៅរ៉ាន់ដាមានសភាពកាន់តែអាក្រក់ថែមទៀត ។ ជាឧទាហរណ៍ការប្រកាសឯករាជ្យនៃក្រុមហ៊ូទូនៅឆ្នាំ១៩៥៩ត្រូវបានហៅថា «សេចក្តីប្រកាសឯករាជ្យបាហ៊ូទូ» មិនមែន «សេចក្តីប្រកាសឯករាជ្យរ៉ាន់ដា»ទេ ។ ឯកសារនេះបានបញ្ជាក់ថា បុសគល់នៃជម្លោះនៅរ៉ាន់ដាគឺបណ្តាលមកពីជម្លោះរវាងក្រុមហ៊ូទូនិង«ហាមីទីក» ដែលជាក្រុមទុតស៊ីបរទេស ។ ជម្លោះនេះតម្រូវឲ្យមានការរំដោះក្រុមហ៊ូទូដល់ទៅពីរដង ទីមួយគឺត្រូវរំដោះក្រុមហ៊ូទូចេញពីក្រុមហាមីត (ក្រុមរបស់ទុតស៊ី) និងទីពីរចេញពីក្រុមអាណានិគមស្បែកសដែលហៅថា «បាហ្សុងហ្គូ» ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត សាធារណរដ្ឋទីមួយបានបង្វែរគោលការណ៍ស្វែងរកយុត្តិធម៌មកជាការបង្កឲ្យមានអំពើហិង្សាទៅវិញ ។ នៅក្នុងប្រទេសរ៉ាន់ដាចាប់ពីឆ្នាំ១៩៥៩មក

ជនជាតិទុតស៊ីមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យចូលរួមក្នុងសកម្មភាពនយោបាយក្នុងនាមជាប្រជាជនរ៉ាន់ដាទេ ហើយអ្នកដែលនៅតែព្យាយាមប្រឡូកនៅក្នុងសកម្មភាពនយោបាយនឹងត្រូវបង្ក្រាប ឬក៏ត្រូវសម្លាប់ចោលមិនថាជននោះមានទឹកចិត្តប្រឹងប្រែងប៉ុនណាទេ ។ «ដាមេហ៊ូទូ» រឹតតែខិតខំបែងចែកលក្ខណៈសម្គាល់រវាងក្រុមហ៊ូទូនិងទុតស៊ីបន្ថែមទៀត ដើម្បីប្រើប្រាស់ជាមធ្យោបាយក្នុងការពង្រឹងនិងធ្វើឲ្យអំណាចគ្រប់គ្រងរបស់ខ្លួនមានលក្ខណៈស្របច្បាប់ ។ នៅទីបំផុត អ្នកដឹកនាំនយោបាយហ៊ូទូបានដកមកគ្រប់គ្រងអំណាចផ្ដាច់មុខនិងបង្កើតឲ្យមានសង្គមរើសអើងជាតិសាសន៍មួយបន្ទាប់ពីអាណានិគមនៅរ៉ាន់ដា ។

ដូចជានៅក្នុងរបបផ្សេងៗដែរ បន្ទាប់ពីរបបអាណានិគមនិយមបានបញ្ចប់សាធារណរដ្ឋទីមួយរបស់រ៉ាន់ដាមិនបានផ្ដល់អ្វីដែលខ្លួនបានសន្យាថាដល់ប្រជាជនឡើយ ។ ទន្ទឹមនឹងវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចដែលចេះតែកើតមានជាបន្តបន្ទាប់ ការគាបសង្កត់លើក្រុមទុតស៊ីបានបង្កបញ្ហាដល់សង្គមយ៉ាងមហិមានិងមិនចេះឈប់ឈរ ។ ដូច្នេះហើយបានជានៅពេលដែលប្រធានាធិបតី ហាប៊ីយ៉ារីម៉ាណាបង្កើតសាធារណរដ្ឋទីពីរនៅឆ្នាំ១៩៧២ គាត់បានបូកបញ្ចូលការផ្សះផ្សាជាតិជាមួយនឹងដំណើរការស្វែងរកយុត្តិធម៌នៅក្នុងប្រទេសរ៉ាន់ដា ដោយសារគាត់យល់យ៉ាងច្បាស់អំពីមូលហេតុបង្កអំពើហិង្សានៅប្រទេសរ៉ាន់ដា ។ អ្វីដែលជាជំហានដំបូងរបស់របបហាប៊ីយ៉ារីម៉ាណាគឺការផ្លាស់ប្ដូរនិយមន័យរបស់«ក្រុមទុតស៊ី»ពី «ជាតិសាសន៍មិនមែនជាជនជាតិដើម (ជនបរទេស)» ទៅជាជាតិសាសន៍ដើមភាគតិចព្រមទាំងបានចាប់ផ្ដើមពិភាក្សាថា សិទ្ធិរបស់ក្រុមទុតស៊ីជា«សិទ្ធិរបស់ក្រុមជនជាតិភាគតិច»ដែរ ។ ការផ្លាស់ប្ដូរ «ភាសានយោបាយ» ចំពោះការឲ្យនិយមន័យនេះមានអត្ថប្រយោជន៍ជាច្រើនដោយសារ និយមន័យនេះបានបញ្ជាក់ថាក្រុមទុតស៊ីត្រូវបានទទួលស្គាល់ជាសមាជិកស្របច្បាប់នៅក្នុងសង្គមរ៉ាន់ដា ។ អាចនិយាយម្យ៉ាងទៀតថា របបនោះបានទទួលស្គាល់វត្តមាននៃបញ្ហានយោបាយជាទូទៅរួមគ្នាពីអតីតកាល បច្ចុប្បន្ន និងអនាគតសម្រាប់ក្រុមទុតស៊ីនិងហ៊ូទូ ។ ក៏ប៉ុន្តែក្ដីសង្ឃឹមនៃការផ្សះផ្សាជាតិមានអាយុកាលមិនយូរអង្វែងឡើយ ។ ចុងក្រោយបំផុត របបហាប៊ីយ៉ារីម៉ាណាសម្រេចចិត្តជ្រើសរើសយក«អំពើប្រល័យពូជសាសន៍»ជាវិធីសាស្ត្រសមហេតុសមផលក្នុងការសម្រេចឲ្យបាននូវគោលនយោបាយរបស់ខ្លួន ។ ដើម្បីស្វែងយល់អំពីសាច់រឿងពោរពេញដោយសោកនាដកម្មនៃការប្រែប្រួលនយោបាយរបស់សាធារណរដ្ឋទីពីរនេះ យើងចាំបាច់ត្រូវតែសិក្សាអំពីមូលហេតុនិងការផ្លាស់ប្ដូរនៃសង្គ្រាមស៊ីវិលដែលផ្ដើមចេញពីការឈ្លានពានរបស់ «រណសិរ្សស្នេហាជាតិ រ៉ាន់ដា» នៅឆ្នាំ១៩៩០ ។ ដើម្បីសិក្សាអំពីមូលហេតុនៃសង្គ្រាមស៊ីវិល យើងក៏ចាំបាច់ត្រូវមើលឲ្យហួសពីប្រទេសរ៉ាន់ដាទៀត ពោលគឺក្រឡេកមើលទៅព្រឹត្តិការណ៍វិវត្តន៍នៅផ្ទៃក្នុងនៅប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដាជាមួយនឹងការចាប់អារម្មណ៍ពិសេសទៅលើជម្លោះផ្នែកសញ្ជាតិនិងសិទ្ធិ ។ ប្រសិនបើមិនសិក្សាលើមូលហេតុនៅតាមតំបន់និងភាពស្មុគស្មាញដែលបង្កឲ្យមានការផ្លាស់ប្ដូរព្រឹត្តិការណ៍ផ្ទៃក្នុងរបស់ប្រទេសរ៉ាន់ដាទេនោះ យើងក៏មិនអាចយល់ពីកត្តាដែលបង្កជាអំពើឧក្រិដ្ឋកម្ម ក៏ដូចជាមិនអាចស្វែងរកវិធីដោះស្រាយបញ្ហាជម្លោះនេះទេ ។

៤) វិបត្តិសញ្ជាតិនៅប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដានិងសង្គ្រាមស៊ីវិល

បន្ទាប់ពីបដិវត្តន៍ឆ្នាំ១៩៥៩រួចមក ក្រុមទុតស៊ីបានភៀសខ្លួនចូលមករស់នៅប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដានៅក្នុងដំណាក់កាលធំៗបីគឺពីឆ្នាំ១៩៥៩-១៩៦១ ពីឆ្នាំ១៩៦៣-១៩៦៤ និងឆ្នាំ១៩៧៣ ។ មកដល់ឆ្នាំ១៩៩០ មានជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីប្រមាណពីរសែននាក់ដែលត្រូវបានហៅថា «បាន់យ៉ារ៉ាន់ដា» មានន័យថា «អ្នកមកពីរ៉ាន់ដា» ។ អ្វីដែលសំខាន់នោះគឺថា ជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីទាំងនេះត្រូវបានទទួលរាក់ទាក់ជាខ្លាំងពីសំណាក់រាជវង្ស«បាហ៊ីម៉ា» របស់អ៊ុយហ្កាន់ដា ដោយសារធ្លាប់មានទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធតាំងពីយូរលង់មកហើយ ។ ប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដាក៏ជាប្រទេសមួយដែលបែកបាក់ជាតិពន្ធដូចជាប្រទេសរ៉ាន់ដាដែរ ។ ដូចក្រុមទុតស៊ីដែរ ក្រុម«បាហ៊ីម៉ា»នៅអ៊ុយហ្កាន់ដាគឺជាអ្នកគ្រប់គ្រង ចំណែកក្រុម «បាយរូ»វិញគឺប្រៀបដូចជាក្រុមហ៊ូទូដែលជាអ្នកបម្រើ ។ ហេតុដូច្នេះហើយបានជាការមកដល់របស់ជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីនៅក្នុងប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដាបានបង្កបញ្ហាកាន់តែធំឡើងចំពោះ

ប្រទេសដែលកំពុងមានបញ្ហារើសអើងជាតិពន្ធុរួចជាស្រេចទៅ ហើយ នោះដោយសារក្រុម «បាយរូ»យល់ថាក្រុមទុតស៊ីមកចូលដៃជាមួយក្រុម«បាហ៊ីម៉ា»ដើម្បីដណ្ដើមយកទឹកដីបន្តិចបន្តួចដែលខ្លួនកំពុងកាន់កាប់នៅក្នុងប្រទេសអ៊ុយហ្គាន់ដា ។ ប្រជាជនអ៊ុយហ្គាន់ដាដែលមានជីវភាពក្រីក្រក៏មានការច្រណែនឈ្នានីសនិងស្អប់ខ្ពើមពួកជនភៀសខ្លួនទាំងនោះ ដោយគិតថាជនភៀសខ្លួនទាំងនោះជាក្រុមដែលទទួលបានការឧបត្ថម្ភជាពិសេសពីរដ្ឋាភិបាលអ៊ុយហ្គាន់ដា (ក្រុមទុតស៊ីជាច្រើនទទួលបានការឧបត្ថម្ភពីសំណាក់ UNHCR ហើយភាគច្រើននៃអ្នកទាំងនេះថែមទាំងមានឱកាសចូលរៀននៅមហាវិទ្យាល័យថែមទៀត) ។

តាមការពិត ស្ថានការណ៍នៃជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីមានលក្ខណៈអាក្រក់បំផុតនៅក្នុងតំបន់ ។ មិនដូចអ្វីដែលបានកើតឡើងនៅប្រទេសតង់ហ្សានីនិងហ្សាអៀនោះទេ សូម្បីតែកុមារជំនាន់ក្រោយរបស់ជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីទាំងនោះក៏ត្រូវចាត់ទុកថាជាជនភៀសខ្លួនដែរ ហើយកុមារទាំងនោះមិនអាចគេចវេះពីស្លាកស្នាមសង្គមដ៏អាក្រក់នេះបានទេ មិនថាកុមារទាំងនោះបានរៀនសូត្រចេះដឹងខ្ពង់ខ្ពស់និងទទួលបានជោគជ័យប៉ុនណាក៏ដោយ ។ ដោយមូលហេតុត្រូវបានបដិសេធមិនផ្ដល់សញ្ជាតិ ជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីបានជួបប្រទះស្ថានការណ៍មិននឹងនជាច្រើនក្នុងពេលដែលមានវិបត្តិនយោបាយ ។ នៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៦០ រដ្ឋាភិបាល «អូបូតេទីមួយ(Obote I)»បានសង្កត់ធ្ងន់លើការធ្វើឲ្យក្លាយទៅជាជនជាតិអ៊ុយហ្គាន់ដា ហើយបានដាក់ឲ្យប្រើច្បាប់ជាច្រើន ឧទាហរណ៍ច្បាប់គ្រប់គ្រងជនភៀសខ្លួន(បរទេស) ដែលច្បាប់ទាំងនេះធ្វើឲ្យប្រជាជនរ៉្វាន់ដាស្ថិតក្នុងថ្នាក់ពិសេសមួយដែលប្រឈមមុខនឹងការសួរចម្លើយនិងការឃុំឃាំងដោយគ្មានហេតុផល ។ ហេតុដូច្នេះបានជានៅពេលដែល អាយឌី អាមី ផ្ដួលរំលំរបប «អូបូតេ» ក្រុមបាន់យ៉ារ៉្វាន់ដាជាច្រើនបានចូលរួមគាំទ្រ អាយឌី អាមី ដោយក្ដីរីករាយ ។ ក្រុមនេះថែមទាំងចូលក្នុងជួរទាហាននិងភ្នាក់ងារសម្ងាត់របស់របបអាមី ដោយជឿជាក់ថា អាមីនឹងធ្វើតាមពាក្យសន្យាក្នុងការជួយបង្កើតឲ្យមានរាជវង្សទុតស៊ីគ្រប់គ្រងនៅរ៉្វាន់ដាសាជាថ្មី ដែលនេះនឹងអាចឲ្យជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីទាំងអស់វិលត្រឡប់ទៅរ៉្វាន់ដាវិញ ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងរបបថ្មីជីវិតជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីភាគច្រើនមិនបានប្រសើរអ្វីឡើយ ។ ផ្ទុយទៅវិញ ការចូលរួមក្នុងរបបអាមីនេះ បែរជាទទួលបាននូវការស្អប់ខ្ពើមពីប្រជាជនអ៊ុយហ្គាន់ដាដែលសង្ស័យប្រជាជនទុតស៊ីទាំងនេះថាជាសត្រូវផ្ទៃក្នុង ហើយសភាពការណ៍បែបនេះបានបណ្ដាលឲ្យជីវភាពរបស់ជនភៀសខ្លួនទុតស៊ីរឹតតែមានភាពលំបាកលំបិនថែមមួយកម្រិតទៀត ។

បន្ទាប់ពីការវិលត្រឡប់មកវិញរបស់របបអូបូតេនៅឆ្នាំ១៩៨០ ជនភៀសខ្លួនបាន់យ៉ារ៉្វាន់ដាជាច្រើនរូបបានចូលរួមនៅក្នុងសង្គ្រាមឈ្លបរបស់ម៉ូសេវេនី ដើម្បីវាយប្រឆាំងនឹងរបបអូបូតេទី២ (Obote II) ។ នេះស្ទើរតែក្លាយទៅជាការឆ្លើយតបយ៉ាងសាមញ្ញមួយសម្រាប់ជនភៀសខ្លួនទាំងនេះ ដោយសារខ្លួនចងចាំយ៉ាងច្បាស់នូវស្ថានការណ៍ដ៏លំបាកលំបិនដែលធ្លាប់បានប្រឈមមុខនៅក្នុងអំឡុងរបបអូបេតេទី១ ។ ហេតុការណ៍បន្ទាប់មកទៀតគឺរបបអូបេតេទី២បានចាត់ទុកបាន់យ៉ារ៉្វាន់ដាជាទាហានរបស់ម៉ូសេវេនី ហើយបានបង្កើនការគាបសង្កត់លើក្រុមទាំងនេះ ។ នៅឆ្នាំ១៩៨២ ដោយមានជំនួយពីអាជ្ញាធរក្នុងស្រុកនិងយុវជនយោធាឆ្វេងនិយម រដ្ឋាភិបាលប្រទេសអ៊ុយហ្គាន់ដាចាប់ផ្ដើមកាប់សម្លាប់យ៉ាងរង្គាល ឆក់ប្លន់យកទ្រព្យសម្បត្តិ និងវាយបណ្ដេញក្រុមបាន់យ៉ារ៉្វាន់ដាមិនថាជាពលរដ្ឋឬជនភៀសខ្លួនរ៉្វាន់ដានោះទេ ។ ក្នុងរយៈកាលតែមួយឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ស្ថានការណ៍នេះបានបំផ្លិចបំផ្លាញគោចំនួនបួនម៉ឺនក្បាល ផ្ទះសម្បែងចំនួនមួយម៉ឺនប្រាំមួយពាន់ និងបណ្ដេញជនភៀសខ្លួនចំនួនបួនម៉ឺននាក់ ។ នៅពេលអំណាចនយោបាយរបស់«គណបក្សសមាជប្រជាជនអ៊ុយហ្គាន់ដា»(Uganda People's Congress)របស់របបអូបេតេកាន់តែចុះខ្សោយនោះ របបនេះកាន់តែបន្ថែមការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញទៅលើក្រុមទុតស៊ីបន្ថែមទៀត ។ នៅពេលដែលស្ថានការណ៍កាន់តែនោះអាក្រក់បែបនេះ ជនភៀសខ្លួនបាន់យ៉ារ៉្វាន់ដាកាន់តែច្រើនចូលរួមសហការណ៍ជាមួយក្រុមម៉ូសេវេនី ។ ជាលទ្ធផលនៅដំណាក់កាលចុងក្រោយដែលកងកម្លាំងតស៊ូជាតិរបស់ក្រុមម៉ូសេវេនី (National Resistance Army) បានវាយយកអំណាចនៅកាំប៉ាឡា

[រដ្ឋធានីរបស់ប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដា]នៅខែមករា ឆ្នាំ១៩៨៦ បាន់យ៉ារ៉ាន់ដាកាន់តំណែងស្មើរតែមួយភាគបួននៃការគ្រប់គ្រងទាំងមូលរបស់របបនេះ ក្នុងនោះនាយទាហានជាន់ខ្ពស់ជាច្រើនរួមមាន ហ្វ្រេដ រីកយេមុ និង ប៉ូល កាហ្គាមេ ក្លាយទៅជាអ្នកដឹកនាំប្រទេសរ៉ាន់ដានៅសម័យក្រោយអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ ។

រយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំដំបូងនៃរបបហាប៊ីយ៉ារីម៉ាណា កងកម្លាំងតស៊ូជាតិបានខ្នះខ្នែងឲ្យនិយមន័យសិទ្ធិជាពលរដ្ឋស្មើភាពគ្នាជាជាងចាត់ទុកថាក្រុមណាជាម្ចាស់ទឹកដីឬជាជនបរទេស ។ របបនេះក៏បានព្យាយាមបង្កើតឲ្យមានរដ្ឋាភិបាលមួយដែលមានលក្ខណៈទូលំទូលាយ ។ ប្រសិនបើការណ៍នេះពិតជាបានជោគជ័យមែន កំណែទម្រង់បែបនេះប្រាកដជានឹងអាចធានានូវអនាគតនយោបាយសម្រាប់ជនភៀសខ្លួនរ៉ាន់ដានៅក្នុងប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដាមិនខាន ។ ប៉ុន្តែ អ្នកនយោបាយជាច្រើននៅក្នុងគណបក្សប្រឆាំងបានប្រើប្រាស់អារម្មណ៍ប្រឆាំងរបស់ខ្លួនចំពោះក្រុមបាន់យ៉ារ៉ាន់ដាដើម្បីជាលេសយកផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួននិងទាមទារថា ប្រជាជនអ៊ុយហ្កាន់ដាដែលជាប្រជាជនដើមនោះត្រូវតែមានអាទិភាពច្រើនជាងនៅក្នុងការគ្រប់គ្រងនយោបាយនៅក្នុងរបបថ្មីនេះ ។ ជាលទ្ធផល ឧត្តមសេនីយ៍របស់បាន់យ៉ារ៉ាន់ដាជាច្រើនរូបនៅក្នុងរបបថ្មីនេះត្រូវបានបណ្តេញចេញពីមុខតំណែងជាបន្តបន្ទាប់ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៨៦ ។ បន្ទាប់ពីស្ថានការណ៍ដ៏លំបាកនេះ គឺជាការចាប់កំណើតរបស់«រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា»នៅឆ្នាំ១៩៨៧ ដើម្បីធានាការរស់រានជីវិតនយោបាយរបស់បាន់យ៉ារ៉ាន់ដានៅក្នុងតំបន់ហ្ក្រេតឡេក ។ ថ្វីដ្បិតថាមេដឹកនាំនៃក្រុមនេះគឺជាជាតិពន្ធហ៊ូទូក្តី ប៉ុន្តែក៏មានសមាជិកក្រុមទុតស៊ីនៅអ៊ុយហ្កាន់ដាដែរ ជាពិសេសអតីតសមាជិកក្រុមបក្សប្រឆាំងជាតិ ។

បន្ទាប់មកតើ«រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា»ឈានទៅដល់សេចក្តីសន្និដ្ឋានចុងក្រោយថាការសង្គ្រោះតែមួយគត់គឺស្ថិតនៅលើការវិលត្រឡប់ទៅរកការតស៊ូប្រដាប់អាវុធនៅរ៉ាន់ដាវិញដោយរបៀបណា? មូលហេតុគឺមកពីក្រុមម្ចាស់កសិដ្ឋានដែលជាប្រជាជនដើមរស់នៅភាគខាងត្បូងនៃប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដាបានបះបោរប្រឆាំងនឹងរដ្ឋាភិបាលដែលគេមើលឃើញថាកាន់ជើងម្ចាស់កសិដ្ឋានជាជនបរទេសបាន់យ៉ារ៉ាន់ដាទៅវិញនោះ ។ ដើម្បីធ្វើឲ្យម៉ូសេវេនីចុះខ្សោយ គណបក្សប្រឆាំងបានលើកយកបញ្ហាជាតិពន្ធនិងភាពជាម្ចាស់ទឹកដីមកធ្វើជាប្រធានបទពិភាក្សានយោបាយ ។ ដោយសារការគាបសង្កត់ចំពោះបញ្ហានេះ ម៉ូសេវេនី ក៏បានលុបចោលការទទួលស្គាល់សញ្ជាតិដូចគ្នាពីក្រុមបាន់យ៉ារ៉ាន់ដាហើយបានដាក់ឈ្មោះក្រុមនេះជាជនបរទេសសាជាថ្មីម្តងទៀត ។ មុាំដានី បានបកស្រាយថា «ផលវិបាកភ្លាមៗនៃការបះបោរដែលធ្វើឡើងដោយម្ចាស់កសិដ្ឋានទាំងនោះ គឺដើម្បីឲ្យមានភាពស្មើគ្នាចំពោះគំនិតនេះនៅក្នុងចំណោមជនភៀសខ្លួនទូទៅនិងជនភៀសខ្លួនដែលជាអ្នកដឹកនាំ ដែលការណ៍នេះបានប្រឆាំងនឹងលក្ខណៈធម្មតានៃប្រទេសរបស់ខ្លួននិងបង្កឲ្យមានការវិលត្រឡប់នៃការប្រទាញប្រទង់ប្រដាប់អាវុធនៅរ៉ាន់ដាថែមទៀត» ។ ភាពចម្រូងចម្រាស់ប្រដាប់អាវុធនេះគឺជាការឈ្លានពានរបស់«រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា» ដែលប្រព្រឹត្តទៅនៅក្នុងខែតុលា ឆ្នាំ១៩៩០ ដែលនេះបានបង្កជាសង្គ្រាមស៊ីវិលនៅរ៉ាន់ដា ។ ម៉ូសេវេនី បានគាំទ្រក្រុម«រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា»ដោយដាក់លក្ខខណ្ឌថានឹងមិនអនុញ្ញាតឲ្យក្រុមនេះវិលត្រឡប់មកអ៊ុយហ្កាន់ដាវិញទេ ហើយការធ្វើដូច្នេះគឺដើម្បីដោះស្រាយភាពស្មុគស្មាញនយោបាយសម្រាប់លោកផ្ទាល់ដែរ ។ នៅពេលដែលសង្គ្រាមចាប់ផ្តើមភ្លាម ប្រជាជនអ៊ុយហ្កាន់ដាចាប់ផ្តើមមានការថ្នាំងថ្នាក់ចំពោះ «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា» ដោយសាររណសិរ្សនេះប្រើប្រាស់ប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដាជាទីតាំងធ្វើសង្គ្រាមសម្រាប់ដណ្តើមការគ្រប់គ្រងនៅរ៉ាន់ដាវិញ ហើយអារម្មណ៍អវិជ្ជមានចំពោះប្រជាជនរ៉ាន់ដាកាន់តែកើនច្រើនឡើងថែមមួយកម្រិតទៀតនៅក្នុងប្រទេសអ៊ុយហ្កាន់ដា ។ ជាលទ្ធផល «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា»ត្រូវបានបោះបង់ចោលនិងគ្មានជម្រើសអ្វីក្រៅតែពីបន្តព្យាយាមវាយលុកចូលរ៉ាន់ដាដោយឆន្ទៈស្លួចស្តើងក្នុងការស្វែងរកអនាគតនៃនយោបាយរបស់ក្រុមខ្លួន ។

៤) ឱកាសនៃនយោបាយជ្រុលនិយមនៅរ៉ាន់ដា

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ សង្គ្រាមស៊ីវិលជាមួយនឹង «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉ាន់ដា»អាចក្លាយទៅជាព្រឹត្តិការណ៍វិវត្ត

នាំទៅដល់ការប្រព្រឹត្តអំពើប្រល័យពូជសាសន៍បានតាមរយៈទំនាក់ទំនងដ៏សាំញ៉ាំជាមួយព្រឹត្តិការណ៍វិវត្តនៅក្នុងប្រទេសរ៉្វាន់ដា ។ ដើម្បីយល់ពីព្រឹត្តិការណ៍វិវត្តផ្ទៃក្នុងទាំងនេះ ជាដំបូងយើងត្រូវតែត្រួតពិនិត្យមើលឱកាសនៃនយោបាយជ្រុលនិយមនៅរ៉្វាន់ដានៅអំឡុងពេលសង្គ្រាមស៊ីវិលជាមុនសិន ។ ខ្ញុំនឹងពន្យល់ឲ្យកាន់តែច្បាស់នៅពេលបន្ទាប់ថា ជនឆ្លៀតឱកាសហ៊ូទូដែលជាអ្នកចេះដឹង បានផ្លាស់ប្តូរវិបត្តិសង្គម សេដ្ឋកិច្ច និងនយោបាយ នៅរ៉្វាន់ដាឲ្យទៅជាការរៀបចំទម្លាក់កំហុសលើក្រុមទុតស៊ីនិងប្រើប្រាស់សង្គ្រាមស៊ីវិលជាមួយនឹង«រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា»ជាវិធីសាស្ត្រក្នុងការពង្រឹងការឆ្លៀតឱកាសរបស់ខ្លួននៅរ៉្វាន់ដា ។

ក) កង្វះខាតធនធាននិងការភ័ន្តច្រឡំអំពីអត្តសញ្ញាណ សិទ្ធិនិងបញ្ហាច្បាប់

នៅចន្លោះឆ្នាំ១៩៨០និងឆ្នាំ១៩៩១ ប្រជាពលរដ្ឋរ៉្វាន់ដាបានកើនឡើងពី២លានទៅ៧,១៥លាននាក់ ។ មកដល់ដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៩០ លែងមានដីដាំដុះសម្រាប់ឲ្យដណ្តើមគ្នាទៀតហើយ ហើយដង់ស៊ីតេប្រជាជនដែលរស់នៅលើដីដាំដុះនេះបានឈានដល់៤២២នាក់ក្នុងមួយគីឡូម៉ែត្រការ៉េ ។ ដូចជានៅក្នុងប្រទេសអ៊ុយហ្គាន់ដាដែរ ច្បាប់ទាក់ទងនឹងកម្មសិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លីនៅរ៉្វាន់ដាគឺអាចប្រែសម្រួលឲ្យមានន័យផ្សេងៗបាន ។ កង្វះខាតដីដាំដំណាំនិងការបកស្រាយច្បាប់មិនច្បាស់លាស់នេះ ហើយដែលបង្កឲ្យមានការភ័ន្តច្រឡំចំពោះប្រវត្តិសាស្ត្រអត្តសញ្ញាណនិងសិទ្ធិរបស់ប្រជាជននៅរ៉្វាន់ដា ។ ប្រជាជនចាប់ផ្តើមដាក់សំណួរថា«តើអ្នកជិតខាងរបស់ខ្លួនមានប្រភពមកពីប្រទេសណា? តើអ្នកទាំងនោះជានរណា ហើយមានសិទ្ធិអ្វីខ្លះ? តើអ្នកទាំងនោះកំពុងដាំដំណាំលើដីដូនតារបស់ខ្ញុំមែនទេ?» ។ នេះបានបង្កជាការរីកដុះដាលនៃជម្លោះកម្មសិទ្ធិទឹកដី ហើយបញ្ជីឈ្មោះអ្នកដែលត្រូវដកហូតចេញពីការគ្រប់គ្រងដីធ្លីក៏កាន់តែកើនឡើងដែរ ។ អ្នកចេះដឹងហ៊ូទូក៏ឆ្លៀតឱកាសយកការភ័ន្តច្រឡំនេះមកធ្វើជាយុទ្ធវិធីក្នុងការផ្លាស់ប្តូរជម្លោះសង្គមនេះមកជាជម្លោះជាតិពន្ធុការតស៊ូប្រឆាំងចំពោះការរើសអើងពណ៌សម្បុរវិញ ។ ដូចគ្នានេះដែរ ជនឱកាសនិយមទាំងនេះក៏បានប្រើប្រាស់ជម្លោះនេះដើម្បីបង្កើនភក្តីភាពរបស់ជនក្រីក្រចំពោះក្រុមខ្លួនថែមទៀត ។ នៅដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៩០ ហ៊ូទូទាំងនោះបានទាញយកផលប្រយោជន៍ជាច្រើនពីការលក់ដីធ្លីខុសច្បាប់ដោយការទិញដីដែលមានដីជាតិជាច្រើនពីអ្នកក្រីក្រក្នុងតម្លៃទាប ។ បន្ទាប់មកក្រុមនេះក៏បានចាត់ទុកក្រុមទុតស៊ីជាជនបរទេសដែលបានដណ្តើមយកទឹកដីស្របច្បាប់របស់ហ៊ូទូ ។ អំពើដោយប្រយោលនេះបានបណ្តាលឲ្យប្រជាជនក្រីក្រទាំងនោះមិនសប្បាយចិត្តចំពោះក្រុមទុតស៊ីទាំងមូល ។ សង្គ្រាមស៊ីវិលជាមួយ «រណសិរ្សស្នេហាជាតិរ៉្វាន់ដា» គឺធ្វើឲ្យការទម្លាក់កំហុសទៅលើក្រុមទុតស៊ីមានឥទ្ធិពលកាន់តែខ្លាំងឡើង ។ អ្វីដែលគួរឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលបំផុតនោះគឺក្រុមហ៊ូទូដែលពុំមានទឹកដីច្បាស់លាស់នោះ បានចាប់ផ្តើមបណ្តុះទ្រឹស្តី «អំណាចហ៊ូទូ»ដែលថា ជនជាតិទុតស៊ីដែលបានមករស់នៅក្នុងទឹកដីរ៉្វាន់ដាចាប់តាំងពីសតវត្សរ៍ទី១៥ នោះគួរតែត្រូវបញ្ជូនឲ្យវិលត្រឡប់ទៅរស់នៅលើទឹកដីកំណើតរបស់ខ្លួនវិញនៅ«អេត្យូពី» ។

(នៅមានត)

អាឌុំង លី

ពាក្យស្លោកខ្មែរក្រហម

- **ប្រយុទ្ធរវាងវណ្ណៈ មានវណ្ណៈខ្លះទទួលជ័យជម្នះ ហើយវណ្ណៈខ្លះទៀតត្រូវវិនាស នេះជាប្រវត្តិសាស្ត្រ។**
- **អាវុធជាកត្តាមួយសំខាន់ តែមិនមែនជាកត្តាឱ្យឈ្នះសង្គ្រាមទេ កត្តាសម្រេចធំបង្អស់គឺមនុស្ស មិនមែនជាសំភារៈម្យ៉ាងទេ។**
- **បដិវត្តជាសង្គ្រាមប្រជាជន មានតែការបំផុសបំផុលប្រជាជនទេ ទើបអាចធ្វើសង្គ្រាមបាន។**

(កំណត់ហេតុសិក្សារបស់សមមិត្ត ញ៉ុក សារុន)

- **សមរភូមិមុខ ជាគំណាងដ៏ឆ្នើមនៃមោទនភាពបដិវត្តន៍របស់ប្រជាជាតិនិងប្រជាជនកម្ពុជាទាំងមូល។**
- **ឈរជាប់ខាងនិងគ្រប់កាលៈទេសៈ លើជំហរឯករាជ្យម្ចាស់ការខ្លួនទីពឹងខ្លួន កាន់កាប់វាសនាខ្លួនដោយខ្លួនឯង។**

(សៀវភៅកំណត់ហេតុលេខ ០៧៦)

ការអប់រំអំពីសន្តិភាពនៅប្រទេសកម្ពុជា

(តចប់)   ជំពូក៥

ការអប់រំអំពីសន្តិភាពនៅប្រទេសកម្ពុជា

១) សេចក្ដីផ្ដើម

នៅក្នុងជំពូកមុន ខ្ញុំបានវិភាគអំពីការស្រាវជ្រាវនិងធ្វើផែនការនៃការអប់រំអំពីសន្តិភាពនៅប្រទេសកម្ពុជា ។ ឥឡូវនេះ ខ្ញុំនឹងបន្ថែមយោបល់មួយចំនួនអំពីការផ្ដល់ការអប់រំអំពីសន្តិភាពនៅប្រទេសកម្ពុជា ។ ជំពូកនេះនឹងចែកចេញជាពីរផ្នែក ។ ផ្នែកទីមួយនឹងនិយាយអំពីវិធីសាស្ត្រដែលខ្ញុំលើកជាសំណើក្នុងការអប់រំអំពីសន្តិភាពដែលរួមមានៈ ការបង្រៀនអំពីប្រវត្តិសាស្ត្ររបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ការបង្រៀនអំពីមនោគមវិជ្ជាសាសនា ការអប់រំអំពីសន្តិភាពក្នុងចំណោមប្រជាជនកម្ពុជានៅស្រទាប់ក្រោម និងចុងបញ្ចប់គឺការផ្សាយកម្មវិធីទាំងនោះតាមបណ្ដាញសារព័ត៌មាន ។ ផ្នែកទីពីរនឹងបង្ហាញអំពីសារប្រយោជន៍នៃកម្មវិធីទាំងនេះ ។

២) ការសិក្សាអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រនៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ

នៅពេលអនាគតនឹងមានការប្រណាំងប្រជែងកាន់តែច្រើនឡើងៗ ដូច្នេះ ការសិក្សាអំពីសន្តិភាពនៅក្នុងសាលាគឺជាការចាប់ផ្ដើមដ៏សំខាន់ ។

ក) គោលនយោបាយអប់រំកុមារ

នៅឆ្នាំ១៩៩៩ ក្រសួងអប់រំយុវជននិងកីឡានៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាបានប្រកាសថា គោលដៅនៃប្រព័ន្ធអប់រំនៅប្រទេសកម្ពុជាគឺពង្រឹងសមត្ថភាពរបស់សិស្សទាំងផ្នែករាងកាយនិងស្មារតី ។ ដូច្នេះ កម្មវិធីមួយចំនួនត្រូវបានបង្កើតឡើងដើម្បីអនុវត្តនៅក្នុងសាលាដើម្បីឲ្យសិស្សអាចបង្កើនជំនឿទុកចិត្តចំពោះខ្លួនឯង ការទទួលខុសត្រូវ សមត្ថភាព ភាពរឹងប៉ឹង សាមគ្គីភាព និងគំនិតស្នេហាជាតិ ។ ដូច្នេះសិស្សនឹងគោរពច្បាប់និងសិទ្ធិមនុស្ស ។ សាលាមានតួនាទីមួយទៀតគឺបណ្ដុះបណ្ដាលសិស្សឲ្យទៅជាពលរដ្ឋល្អ ចេះរស់នៅដោយសន្តិភាពជាមួយអ្នកដទៃ និងចេះទទួលខុសត្រូវក្នុងក្រុមគ្រួសារនិងក្នុងសង្គម ។ ជាពិសេសប្រព័ន្ធអប់រំនៅវិទ្យាល័យមានគោលដៅពង្រឹងសមត្ថភាព ការគិតនិងការបញ្ចេញមតិយោបល់ អាកប្បកិរិយាអត់ឱន ការច្នៃប្រឌិត គុណធម៌សង្គម និងជំនាញដែលជាប្រយោជន៍ក្នុងការកសាងប្រទេសជាតិទៅរកភាពរុងរឿង ។

ឯកឧត្តម តុល ឡោះ អតីតរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអប់រំយុវជននិងកីឡា បានឲ្យយោបល់នៅក្នុងអង្គប្រជុំរបស់ក្រសួងថា ការអប់រំនៅប្រទេសកម្ពុជាគួរតែផ្ដោតទៅលើគោលការណ៍បួន ១) បង្កើនចំណេះដឹង ២) បង្កើនជំនាញ ៣) អប់រំសីលធម៌ និង ៤) អប់រំអំពីការរួមរស់ជាមួយគ្នាដោយសន្តិភាព ។

ចេញពីគោលការណ៍នេះ ក្រសួងបានផ្ដល់ការអប់រំអំពីសិទ្ធិមនុស្សនិងភាពជាពលរដ្ឋដល់កុមារ ។ ក៏ប៉ុន្តែ ក្រសួងហាក់ដូចជាភ្លេចថា ការទាត់ចោលនូវប្រវត្តិសាស្ត្រនៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍អាចផ្ដល់គ្រោះថ្នាក់ដល់សន្តិភាពនៅប្រទេសកម្ពុជានៅពេលអនាគត ។ ក្នុងករណីនេះ ខ្ញុំសូមជូនយោបល់ឲ្យដាក់បញ្ចូលប្រវត្តិសាស្ត្រនៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ទៅក្នុងកម្មវិធីសិក្សារបស់សិស្សនិងបង្រៀនតាមរបៀបជាការអប់រំអំពីសន្តិភាព ។

ខ) កម្មវិធី

ការសិក្សាប្រវត្តិសាស្ត្រមិនមែនសិក្សាតែអំពីវីរភាពនោះទេ ប៉ុន្តែគឺជាការពន្យល់អំពីដំណើរវិវត្តន៍នៃសង្គម ។ ការសិក្សាប្រវត្តិសាស្ត្រផ្ដល់ឲ្យយើងនូវចំណេះដឹងអំពីអតីតកាលដែលនាំមកនូវដំណោះស្រាយសង្គមក្នុងពេលបច្ចុប្បន្ននិងទៅអនាគត ។ ដូច្នេះ មុនពេលចាប់ផ្ដើមសិក្សាប្រវត្តិរបៀបនេះ ការស្វែងរកបញ្ហាចម្បងនៅក្នុងសង្គមបច្ចុប្បន្នគឺជាចំណុចសំខាន់ ។

មុខវិជ្ជាប្រវត្តិសាស្ត្រត្រូវបានដាក់ក្នុងកម្មវិធីសិក្សារួចហើយ ដូច្នេះ ជំនួសឲ្យការបង្រៀនអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រផ្សេងៗទៀត គួរតែបង្រៀនពីអំពើប្រល័យពូជសាសន៍នៅក្នុងមុខវិជ្ជានេះ ។ នៅក្នុងថ្នាក់ គ្រូបង្រៀនមិនគួរបង្រៀនសិស្សតែអំពីហេតុការណ៍នៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែគួរតែបង្ហាញអំពីមូលហេតុនិងផលប៉ះពាល់របស់ហេតុការណ៍ទាំងនោះផង ។

គំនិតថៀសវាងការកើតឡើងម្តងទៀតនៃរបបនេះនឹងធ្វើឲ្យសិស្សកាន់តែយល់ដឹង ។

កូនចៅជំនាន់ក្រោយរបស់ជនរងគ្រោះនិងជនដៃដល់នឹងរៀនសាលាជាមួយគ្នា ជួនកាលក្នុងថ្នាក់ជាមួយគ្នា ហើយនេះគឺជាឱកាសល្អសម្រាប់គ្រូក្នុងការផ្តល់ឱកាសឲ្យកុមារទាំងអស់នោះចែករំលែករឿងរ៉ាវនិងផ្លាស់ប្តូរគ្នាទៅវិញទៅមកៈ តើម្នាក់ៗយល់ឃើញដូចម្តេចចំពោះរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ? តើកូនរបស់ជនដៃដល់យល់ឃើញដូចម្តេច? តើកូនរបស់ជនរងគ្រោះយល់ឃើញដូចម្តេច? និង តើអ្វីទៅដែលអ្នកទាំងពីរចង់និយាយជាមួយគ្នា? ដូច្នេះ គ្រូនឹងដើរតួនាទីជាអ្នកសម្របសម្រួលដឹកនាំសិស្សក្នុងដំណើរការដែលអាចនាំទៅដល់ការផ្សះផ្សា ការអត់ឱននិងការលើកលែងទោស ។

គ្រូបង្រៀនគួរតែដាក់ការងារឲ្យសិស្សធ្វើជាក្រុមឲ្យស្រាវជ្រាវពត៌មានអំពីហេតុការណ៍ដែលបានកើតឡើងនៅក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យនៅក្នុងតំបន់ដែលសិស្សរស់នៅនិងឲ្យសួរមនុស្សចាស់ៗអំពីអារម្មណ៍របស់គាត់ តើគាត់ស្តាយក្រោយ ខឹង ឬសុំការអភ័យទោស ។ បន្ទាប់មក ឲ្យសិស្សសរសេរជារបាយការណ៍ហើយយកមកអានឲ្យមិត្តរួមថ្នាក់ស្តាប់ ។

ក) យុទ្ធសាស្ត្រ

គ្រូបង្រៀនគួរតែបានទទួលការបណ្តុះបណ្តាលអំពីការអប់រំសន្តិភាពជាមុនសិន ព្រោះអ្វីដែលគ្រូទាំងនោះបានដឹងនិងជួបប្រទះពីមុនមកភាគច្រើនគឺការសម្លាប់រង្គាល ការបង្អត់អាហារនិងការធ្វើទារុណកម្ម ។ ដូច្នេះដំបូងបង្អស់ គ្រូត្រូវតែដឹងឲ្យច្បាស់អំពីរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ។ បន្ទាប់មកដើម្បីក្លាយជាអ្នកកសាងសន្តិភាពបាន គ្រូត្រូវតែរៀនសូត្រអំពីជំនាញក្នុងការប្រឈមមុខនឹងអំពើហិង្សាក្នុងការយល់អំពីជម្លោះនិងសន្តិភាពនិងអំពីរបៀបបង្រៀនសិស្សជុំវិញប្រធានបទសន្តិភាព ។

ក្រសួងអប់រំយុវជននិងកីឡាគឺជាអ្នកដែលមានឥទ្ធិពលបំផុតក្នុងការពង្រីកការអប់រំខណៈដែលអ្នកស្រាវជ្រាវរបស់មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាមានការយល់ដឹងគ្រប់គ្រាន់អំពីប្រវត្តិសាស្ត្រនៃរបបខ្មែរក្រហម ។ ដូច្នេះ ដើម្បីដំណើរការគម្រោងនេះ ខ្ញុំសំណូមពរឲ្យមានសហប្រតិបត្តិការរវាងមជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជានិងក្រសួងអប់រំយុវជននិងកីឡា ។ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជានិងក្រសួងអប់រំយុវជននិងកីឡាមិនទាន់បានបង្កើតរួមគ្នានូវក្រុមអ្នកកសាងសន្តិភាពនៅឡើយទេ ដូច្នេះគំនិតរបស់ខ្ញុំគឺគួរតែបង្កើតឲ្យមានក្រុមអ្នកកសាងសន្តិភាពមួយដើម្បីផលិតឯកសារអប់រំអំពីសន្តិភាពនិងផ្តល់វគ្គបណ្តុះបណ្តាលដល់គ្រូបង្រៀន ។ ចុងបញ្ចប់ ក្រុមអ្នកកសាងសន្តិភាពនឹងធ្វើការដើម្បីដឹកនាំការអប់រំអំពីសន្តិភាពទាំងពេលបច្ចុប្បន្ននិងពេលអនាគត ។

៣) សាសនា និង ការអប់រំអំពីសន្តិភាព

ក) សាសនានៅប្រទេសកម្ពុជា

ក្នុងចំណោមប្រជាជនកម្ពុជាសរុបប្រមាណ១៣,៤លាននាក់ មាន៩៣ភាគរយជាពុទ្ធសាសនិក ។ ទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាបានកប់យ៉ាងជ្រៅក្នុងទំនៀមទម្លាប់និងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា ។

ពុទ្ធឱវាទផ្តោតសំខាន់ទៅលើមេត្តា ករុណា និងការលើកលែងទោស ។ សម្តេច ប៊ូ គ្រី ព្រះសង្ឃរាជគណៈធម្មយុត្តិកនិកាយនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា បានមានព្រះបន្ទូលថា ព្រះពុទ្ធតែងតែអភ័យទោសឲ្យមនុស្សគ្រប់រូប សូម្បីតែអ្នកនោះតាមព្យាបាទព្រះអង្គក៏ដោយ ។

ធម៌លើកលែងទោសបាននាំមនុស្សត្រឡប់ទៅរកអំពើល្អ ។ សម្តេចព្រះសង្ឃរាជ ប៊ូ គ្រី បានមានព្រះបន្ទូលបន្តថាប្រជាជនកម្ពុជាគួរតែអភ័យទោសឲ្យខ្មែរក្រហម និងបានប្រទានព្រះឱវាទឲ្យប្រជាជនកម្ពុជាធ្វើដំណើរទៅមុខតាមផ្លូវត្រូវ ដូច្នេះប្រជាជនកម្ពុជាទាំងអស់នឹងអាចរស់នៅជាមួយគ្នាដោយសុខសន្តិភាព ។ សារនេះបានជះឥទ្ធិពលទៅលើជីវិតរបស់អង្គុលីមារដែលបានកាត់ម្រាមចង្អុលដៃរបស់មនុស្សមកធ្វើខ្សែពាក់ផ្សេង ។ អង្គុលីមារបានទទួលដឹងថាអំពើដែលគាត់បានប្រព្រឹត្តពីពេលមុនគឺខុស ជាលទ្ធផល អង្គុលីមារបានបួសជាសង្ឃដើម្បីលាងជម្រះចិត្តគំនិតនិងដើម្បីផ្សព្វផ្សាយទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាដល់ប្រជាជនដទៃទៀត ក្នុងគោលបំណងកុំឲ្យមានអ្នកដទៃធ្វើដូចគាត់ ។ ប្រជាជនកម្ពុជាប្រហែល៦ភាគរយគឺជាមូស្លីម ។ គម្ពីរគូរ៉ាអានរបស់សាសនាឥស្លាមបានចែងថាៈ...ប្រសិនបើអ្នកដាក់ទណ្ឌកម្មជនណាម្នាក់ សូមឲ្យទណ្ឌកម្មរបស់អ្នកស្មើនឹងអ្វីដែលជននោះ

បានប្រព្រឹត្តមកលើអ្នក ប៉ុន្តែប្រសិនបើអ្នកអាចអត់ទិនបាន នោះជាការប្រសើរបំផុត...

ពាក្យនេះបង្ហាញថា ព្រះអាឡាបានប្រាប់ប្រជាជនកុំឲ្យដាក់ទណ្ឌកម្មចំពោះអ្នកដែលធ្វើខុស ។ គ្មាននរណាម្នាក់អាចដាក់ទណ្ឌកម្មឲ្យស្មើនឹងអំពើដែលបានខុសរួចមកហើយនោះទេ ហើយជននោះនឹងមានបាបប្រសិនបើដាក់ទណ្ឌកម្មមិនស្មើនឹងកំហុស ។

ពន់ យ៉ាមីន អ្នកដឹកនាំសាសនាឥស្លាមម្នាក់បាននិយាយថា បើតាមកំហឹងរបស់គាត់ គាត់ចង់តែសម្លាប់មេដឹកនាំខ្មែរក្រហម ប៉ុន្តែគាត់មិនធ្វើដូច្នេះទេ ពីព្រោះព្រះអាឡាបានប្រៀនប្រដៅឲ្យចៀសវាងអំពើសងសឹក ។

៧) កម្មវិធី

សាសនាព្រះពុទ្ធគឺជាប្រភពដ៏មានតម្លៃក្នុងការបង្កើតសន្តិភាពនៅប្រទេសកម្ពុជា ។ ប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយសារព័ត៌មានជាពិសេសវិទ្យុ អាចបញ្ជូនទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាយ៉ាងមានប្រសិទ្ធភាពទៅដល់ប្រជាជនសាមញ្ញនៅទូទាំងប្រទេស ។ តាមរយៈកម្មវិធី «អប់រំអំពីសន្តិភាពតាមរយៈព្រះពុទ្ធសាសនា» ទស្សនៈព្រះពុទ្ធសាសនាគួរតែផ្សាយឲ្យបានទូលំទូលាយនិងធ្វើឲ្យលេចធ្លោ ដើម្បីឲ្យប្រជាជនបានទទួលចំណេះដឹងអំពីសង្គមរបស់ខ្លួន ។

ដើម្បីធ្វើការងារនេះ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាគួរតែសហការជាមួយអគ្គការព្រះពុទ្ធសាសនានៅប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីបង្កើតកម្មវិធីអប់រំដោយព្រះសង្ឃ ។ កម្មវិធីនេះគួរតែផ្សព្វផ្សាយតាមរយៈកម្មវិធីវិទ្យុរបស់មជ្ឈមណ្ឌល ។

វត្តអារាមក៏ជាកន្លែងសម្រាប់ផ្តល់ការអប់រំអំពីសន្តិភាពដែរ ។ វត្តគឺជាកន្លែងដ៏សំខាន់ដែលប្រជាជនទាក់ទងគ្នានិងរៀនសូត្រ ។ តាមរយៈធម៌ទេសនា ព្រះសង្ឃដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការបង្ហាញផ្លូវដល់ប្រជាជនក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហានិងការស្វែងរកសន្តិភាពក្នុងចិត្ត ។

រៀងរាល់ថ្ងៃសីល ប្រជាជន (មនុស្សវ័យចំណាស់និងវ័យកណ្តាល) ជួបជុំគ្នានៅវត្តដើម្បីរៀនធម៌ព្រះពុទ្ធពីព្រះសង្ឃ ។ នៅថ្ងៃសីលនេះហើយដែលព្រះសង្ឃផ្តល់ធម៌ទេសនាដោយលើកយកទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាមកភ្ជាប់នឹងបញ្ហាក្នុងសង្គមបច្ចុប្បន្ន និងឲ្យដំបូន្មានប្រជាជនថាតើគួរប្រព្រឹត្តដូចម្តេចចំពោះអតីតខ្មែរក្រហម ។ លើសពីនេះ ព្រះសង្ឃអាចឲ្យដំបូន្មានខ្លះៗដើម្បីបញ្ចប់ការរើសអើងនៅក្នុងភូមិ ។

ទោះជាយ៉ាងនេះក៏ដោយ ការផ្សព្វផ្សាយទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាប្រហែលជាអាចរំខានដល់ប្រជាជនមួយចំនួនដែលកាន់សាសនាឥស្លាម ។ ឆ្លើយតបនឹងបញ្ហានេះ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាបានបង្កើតកម្មវិធីមួយដែលធ្វើការជាមួយសហគមន៍ជនជាតិខ្មែរឥស្លាមដើម្បីប្រមូលចងក្រងប្រវត្តិសាស្ត្រតាមការនិយាយរៀបរាប់ ។ មានកម្មវិធីមួយទៀតដែលមានឈ្មោះថា «ការអប់រំសន្តិភាពតាមរយៈសាសនាឥស្លាម» ហើយកម្មវិធីនេះគួរតែសហប្រតិបត្តិការជាមួយកម្មវិធី «អប់រំសន្តិភាពតាមរយៈព្រះពុទ្ធសាសនា» ។

ក្រុមអ្នកសាងសន្តិភាពអាចបើកវគ្គបណ្តុះបណ្តាលអំពីសន្តិភាពនិងអំពីទំនាក់ទំនងរវាងទ្រឹស្តីសាសនាព្រះពុទ្ធនិងទ្រឹស្តីសាសនាឥស្លាម ។ ជាងនេះទៅទៀតក៏គួរតែផ្តល់ការបណ្តុះបណ្តាលអំពីវិធីប្រតិបត្តិតាមទស្សនវិជ្ជាសាសនាព្រះពុទ្ធនិងសាសនាឥស្លាមនិងតួនាទីរបស់ព្រះសង្ឃក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនានិងតួន-ហាកិមនៅក្នុងសាសនាឥស្លាម ។

៨) ការអប់រំសន្តិភាពដល់ប្រជាជននៅស្រុកស្រែចង្ការ

សង្គមគ្រួសារគឺជាកន្លែងដ៏សំខាន់ក្នុងការអប់រំកុមារ ។ ហេតុនេះកម្មវិធី«អប់រំអំពីសន្តិភាព» គួរតែលាតសន្ធឹងដល់ស្រទាប់គ្រួសារ ហើយគ្រួសារគួរតែចូលរួមចំណែកឲ្យបានច្រើននិងសកម្ម ។ គ្រួសារនិងសាលាគឺជាកន្លែងពីរដែលងាយនឹងជះឥទ្ធិពលលើកុមារ ងាយនឹងបង្រៀនកុមារឲ្យស្អប់ឬឲ្យស្រលាញ់ ។ ទោះជាដំបូងបង្អស់កុមារទទួលឥទ្ធិពលដ៏ខ្លាំងក្លាពីគ្រួសារក៏ដោយ ប៉ុន្តែបទពិសោធន៍នាពេលក្រោយៗមក ជាពិសេសនៅសាលារៀនអាចផ្លាស់ប្តូរឬពង្រឹងបុគ្គលិកលក្ខណៈរបស់កុមារបាន ។

ក) ទិវាចងកំហឹង

នៅក្នុងភូមិ ទោះជាឥឡូវនេះជនរងគ្រោះនិងជនដៃដល់រស់នៅជិតគ្នាក្តី ក៏គ្រាប់ពូជនៃការផ្សះផ្សាមិនទាន់ត្រូវបានដាំនៅឡើយទេ ។ «ទិវាចងកំហឹង» តែងតែត្រូវបានប្រារព្ធធ្វើនៅថ្ងៃទី២០ ខែឧសភា នៅទូទាំងប្រទេសតាំងពីរបបកុម្មុយនិស្តចូល

គ្រប់គ្រងអំណាចមក ។ «ទិវាចងកំហឹង»ពិតជាងាយនឹងបង្កឲ្យមានផលប៉ះពាល់ខ្លាំងចំពោះប្រជាជនកម្ពុជាទាំងពីរខាង គឺទាំងជនរងគ្រោះ ទាំងជនដៃដល់ ។ ទោះជាពេលបច្ចុប្បន្ននេះក្តី ប្រជាជនទៅកាន់កន្លែងដែលមានការសម្លាប់រង្គាលដើម្បីដាក់បាច់ផ្កា សែនម្ហូបចំណី និងអុជធូប ដើម្បីរំឭកដល់អ្នកដែលបានស្លាប់ទៅ ។ នេះនៅតែជានិមិត្តរូបនៃ «ទិវាចងកំហឹង» ។

ប្រជាជនកម្ពុជាមិនទាន់បានចាត់ទុកការចងចាំប្រវត្តិសាស្ត្ររបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យជាបរិបទនៃប្រវត្តិសាស្ត្រទេ ។ គាត់រំឭករឿងរ៉ាវអតីតកាលជាមួយនឹងការរំជួលចិត្ត ។ ដើម្បីរំដោះប្រជាជនចេញពីការចងចាំរបៀបនេះ និងដើម្បីផ្លាស់ប្តូរទស្សនៈរបស់គាត់ឆ្ពោះទៅរកការកសាងសន្តិភាពនៅពេលអនាគត ដំបូងបង្អស់ប្រជាជនត្រូវតែមើលឲ្យឃើញថា ការចងចាំរបស់គាត់គឺជាប្រវត្តិសាស្ត្រដែលបានកើតឡើងយ៉ាងពិតប្រាកដកាលពីអតីតកាល ហើយគាត់ត្រូវតែប្រើប្រាស់ការចងចាំនោះដើម្បីបង្កើតសន្តិភាពនៅប្រទេសកម្ពុជា ។ «ទិវាចងកំហឹង» គួរតែប្រែក្លាយទៅជា «ទិវាលើកលែងទោស» ឬ «ទិវារៀបរាប់ការពិត» ។

៣) កម្មវិធី

តាមរយៈការបង្រៀនជាជំហានទី១តាមប្រព័ន្ធសារព័ត៌មាននូវទ្រឹស្តីនៃសាសនាអំពី «សន្តិភាពនិងការលើកលែងទោស» ប្រជាជនកម្ពុជានឹងភ្ញាក់ពីការចងចាំរបស់ខ្លួនបន្ទាប់មកទស្សនៈលើកលែងទោសនិងសន្តោសអាចចូលមកស្ថិតនៅក្នុងចិត្តរបស់ប្រជាជន ។ ការអប់រំអំពីទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាព្រមជាមួយនឹងជំនឿទៅលើសាសនានេះ មិនត្រឹមតែលើកទឹកចិត្តជនដៃដល់ឲ្យនិយាយអំពីអារម្មណ៍របស់ខ្លួននិងហ៊ានប្រឈមមុខទទួលខុសត្រូវប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងធ្វើឲ្យជនរងគ្រោះមានឱកាសសិក្សាអំពីការលើកលែងទោសនិងការសន្តោសដែរ ។

គោលដៅសំខាន់នៃកម្មវិធីនេះគឺបង្កើតអង្គប្រជុំដើម្បីឲ្យប្រជាជនចែករំលែកអារម្មណ៍របស់ខ្លួនចំពោះគ្នាទៅវិញទៅមក ។ ដូច្នេះ អ្នកកសាងសន្តិភាពគួរតែមានការិយាល័យអចិន្ត្រៃយ៍នៅគ្រប់ខេត្ត ដើម្បីផ្តល់យោបល់ដល់ប្រជាជនណាដែលជួបប្រទះនឹងការរើសអើងនៅក្នុងភូមិរបស់ខ្លួន ។

នៅក្នុងដំណើរការនេះ វគ្គបណ្តុះបណ្តាលអំពី«ការដោះស្រាយជម្លោះនិងធម៌អហិង្សា» គួរតែត្រូវបានបង្កើតឡើងដើម្បីពង្រឹងសមត្ថភាពជំនាញរបស់ប្រជាជន ។ កាលវិភាគប្រជុំឬសកម្មភាពផ្សេងៗទៀតគួរតែត្រូវបានរៀបចំដើម្បីផ្តល់ឱកាសដល់ប្រជាជនទាំងក្នុងនិងក្រៅសហគមន៍ជួបពិភាក្សាគ្នានិងចែករំលែកបទពិសោធន៍ជាមួយគ្នា ។

ការជួបសន្ទនារវាងជនរងគ្រោះនិងជនដៃដល់នឹងរួមចំណែកព្យាបាលស្លាមរបួស ។ នៅក្នុងការសន្ទនានោះ សកម្មភាពពីអតីតកាលត្រូវបាននិយាយចេញ ហើយការយល់ចិត្តគ្នាទៅវិញទៅមកក៏កើតមានឡើង ។ ការប្រជុំគ្នាបែបនេះធ្វើឲ្យប្រជាជនរកឃើញដំណោះស្រាយចំពោះបញ្ហារបស់គាត់ និងរកឃើញវិធីក្នុងការរស់នៅជាមួយគ្នាប្រកបដោយសន្តិភាព ។

«ទិវាលើកលែងទោស» គួរតែប្រារព្ធធ្វើឡើងនៅថ្ងៃទី២០ ខែឧសភា រៀងរាល់ឆ្នាំ ដែលរៀបចំដោយ«ក្រុមអ្នកកសាងសន្តិភាព» និងអាជ្ញាធរមូលដ្ឋាន ។ នៅក្នុងថ្ងៃនេះ ជនរងគ្រោះនិងជនដៃដល់នឹងទៅទីតាំងសម្លាប់នានាដើម្បីគោរពវិញ្ញាណក្ខន្ធនិងបួងសួងដល់អ្នកស្លាប់ ។ ទាំងជនរងគ្រោះនិងជនដៃដល់គួរតែទទួលបានឱកាសនិងពេលវេលាស្មើគ្នាសម្រាប់បញ្ចេញយោបល់និងអារម្មណ៍របស់ខ្លួន ។ ដំណើរការសុំអភ័យទោសរបស់ជនដៃដល់និងការលើកលែងទោសរបស់ជនរងគ្រោះគួរតែផ្សព្វផ្សាយតាមប្រព័ន្ធសារព័ត៌មាន ជាពិសេសវិទ្យុ ។

យើងអាចប្រមើលបានថា ការលើកទឹកចិត្តជនរងគ្រោះឲ្យនិយាយអំពីអារម្មណ៍របស់ខ្លួនគឺជាការងាយស្រួល ប៉ុន្តែសម្រាប់ជនដៃដល់ ការនិយាយជាសាធារណៈពីអំពើរបស់ខ្លួនកាលពីអតីតកាលគឺជារឿងពិបាក ។ ទោះជាជនរងគ្រោះបានបង្ហាញការអភ័យទោសនិងក្តីអាណិតចំពោះជនដៃដល់ដែលបានសារភាពរួចហើយក៏ដោយ ក៏ទាំងពីរនាក់នៅតែត្រូវការពេលវេលាបន្ថែមទៀតដើម្បីរំលាយកំហឹងនិងការស្អប់ខ្ពើមហើយបំពេញវិញដោយការអាណិតនិងអភ័យទោស ។

៤) សារសំខាន់នៃកម្មវិធីនេះ

កម្មវិធីដែលបាននិយាយខាងលើនឹងជួយអភិវឌ្ឍជំនាញរបស់ប្រជាជនកម្ពុជានិងលើកកម្ពស់ការយល់ដឹងនិងតម្លៃ ។

ការយល់ដឹង: ចំណេះដឹងចាំបាច់បំផុតដែលកម្មវិធីនេះនឹង

បង្រៀន គឺប្រវត្តិសាស្ត្រនៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យនិងរបៀបដែលរបបនេះត្រូវបានបំប្លែង ។ ការណ៍នេះនឹងធ្វើឲ្យប្រជាជនកម្ពុជាដឹងអំពីវិធីបញ្ចៀសការកើតឡើងវិញនៃហេតុការណ៍បែបនោះ ។

ជំនាញៈ ជំនាញក្នុងការវិភាគប្រវត្តិសាស្ត្រនៃប្រទេសរបស់ខ្លួននឹងបង្កើតការពិភាក្សាមួយ ហើយនៅក្នុងការពិភាក្សានោះសិស្សអាចបង្កើនជំនាញក្នុងការការគិតឲ្យបានត្រឹមត្រូវ ។ ជំនាញក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហានិងទ្រឹស្តីអហិង្សាក៏នឹងត្រូវបានផ្តល់ជូនសិស្សនៅសាលានិងមនុស្សនៅក្នុងសហគមន៍ ។

តម្លៃៈ តាមរយៈការបង្កើតការពិភាក្សារវាងជនរងគ្រោះនិងជនដៃដល់ប្រជាជននឹងបង្កើនការអាណិតអាសូរ ការជឿទុកចិត្ត ការរាប់អានគ្នា និងការជឿជាក់លើខ្លួនឯង ។

៦) សន្និដ្ឋាន

កម្មវិធី«អប់រំអំពីសន្តិភាព»ត្រូវបានផ្តោតជាសំខាន់ទៅលើការផ្សះផ្សារវាងជនដៃដល់និងជនរងគ្រោះ លើកកម្ពស់វប្បធម៌អហិង្សាក្នុងចំណោមសិស្សនិងមនុស្សចាស់ ថែរក្សាប្រវត្តិសាស្ត្ររបបខ្មែរក្រហម និងចៀសវាងការកើតមានឡើងវិញនៃរបបនោះនៅពេលអនាគត ។

ការអធិប្បាយដូចនៅក្នុងកម្មវិធីខាងលើបានកើតមានរួចហើយនៅក្នុងវប្បធម៌កម្ពុជា ។ យើងនឹងប្រើប្រាស់ប្រភពធនធានដែលកម្ពុជាមានស្រាប់ដើម្បីធ្វើឲ្យការងារនេះបានសម្រេច ។ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជានឹងជាកន្លែងដែលមានសក្តានុពលក្នុងការធ្វើការងារវិស័យ«អប់រំអំពីសន្តិភាព» ពីព្រោះមជ្ឈមណ្ឌលនេះបានបំពេញកិច្ចការសំខាន់ៗជាច្រើនរួមទាំងការផលិតកម្មវិធីវិទ្យុនិងឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រនិងការភ្ជាប់បណ្តាញការងារជាមួយប្រជាជនក្នុងប្រទេសនិងក្រុមសាសនា (ទាំងសាសនាព្រះពុទ្ធនិងសាសនាឥស្លាម) ។ នាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាកំពុងតែធ្វើការងារយ៉ាងសកម្មលើគម្រោង «ផ្សះផ្សាជាតិ» ដូច្នេះ «ការអប់រំអំពីសន្តិភាព» គួរតែជាផ្នែកមួយដ៏សំខាន់នៃគម្រោងនេះ ។ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាមានសមត្ថភាពគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការធ្វើឲ្យសម្រេចគម្រោង«ការអប់រំអំពីសន្តិភាព» ។

សរុបសេចក្តី

ការអប់រំគឺជាដំណើរការជួយប្រជាជនឲ្យអភិវឌ្ឍន៍បុគ្គលិកលក្ខណៈផ្ទាល់ខ្លួន អាកប្បកិរិយានិងសមត្ថភាព ។ ការអប់រំនឹងផ្តល់ដល់ប្រជាជននូវការគិតថ្មីនិងអាកប្បកិរិយាថ្មី ។ ទាំងការអប់រំក្នុងប្រព័ន្ធនិងការអប់រំក្រៅប្រព័ន្ធដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការស្ថាបនាការយល់ដឹងរបស់ប្រជាជន ។ ការអប់រំអាចឲ្យផលទាំងល្អទាំងអាក្រក់ ដូច្នេះការអប់រំអាចទាញពិភពលោកទៅរកសង្គ្រាមឬទៅរកសន្តិភាព ។

ក្នុងនាមជាអ្នកកសាងសន្តិភាពម្នាក់ បេតធី រៀដាន់ បានសរសេរថាៈ

ការអប់រំគឺជាដំណើរការមួយដែលតាមរយៈនេះយើងអាចសិក្សាអំពីរបៀបផ្សេងៗនៃការគិតនិងការសម្តែងអាកប្ប-កិរិយានិងអាចប្រមើលអំពីអនាគតរបស់យើង ។

ឧទាហរណ៍នៃប្រទេសរ៉ាន់ដានិងអៀរឡង់ខាងជើងបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់នូវឥទ្ធិពលនៃការអប់រំ ។ ការអប់រំផ្អែកលើការប្រកាន់ពូជសាសន៍បានបង្កឲ្យជនជាតិហ៊ូទូសម្លាប់ជនជាតិទុតស៊ីនៅក្នុងប្រទេសរ៉ាន់ដា និងបង្កឲ្យមានជម្លោះហិង្សារវាងក្រុមនិយមប្រូតេស្តង់និងក្រុមនិយមកាតូលិកនៅប្រទេសអៀរឡង់ខាងជើង ។ ប៉ុន្តែការអប់រំអំពីសន្តិភាពក៏មានឥទ្ធិពលសំខាន់ក្នុងការនាំយកជនជាតិហ៊ូទូនិងជនជាតិទុតស៊ីមករស់នៅជាមួយគ្នាជាជាតិរ៉ាន់ដាតែមួយនិងនាំក្រុមនិយមប្រូតេស្តង់និងក្រុមនិយមកាតូលិកឲ្យឈានទៅរកការយល់គ្នាបានប្រសើរជាងមុន ។

ការអប់រំក្នុងប្រព័ន្ធនិងការអប់រំក្រៅប្រព័ន្ធមិនត្រឹមតែមានសក្តានុពលក្នុងការផ្សះផ្សាសង្គមក្រោយសង្គ្រាមប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងមានសក្តានុពលក្នុងការនាំយកសន្តិភាពឲ្យពិភពលោកទៀតផង ។ ដើម្បីឈានដល់គោលដៅនេះ ដំបូងបង្អស់ការអប់រំអំពីសន្តិភាពត្រូវតែធ្វើឲ្យប្រជាជនយល់ថា ការប្រើប្រាស់អំពើហិង្សាដើម្បីតបតនៅក្នុងជម្លោះគឺមិនមែនជាជម្រើសដ៏ប្រសើរនោះទេ ។ បន្ទាប់មកទៀត ការអប់រំអំពីសន្តិភាពត្រូវតែបង្វែរទៅឲ្យប្រជាជននូវអាកប្បកិរិយាសន្តិភាពដើម្បីឲ្យប្រាកដថាសន្តិភាពសម្រាប់ពិភពលោកត្រូវបានទ្រទ្រង់ ។

ចំណុចសំខាន់នៃការអប់រំអំពីសន្តិភាពនៅក្នុងដំណាក់កាល

ក្រោយសង្គ្រាមនិងនៅក្នុងសង្គមដែលមានការបែងចែកជាតិសាសន៍គឺការព្យាយាមនាំយកប្រជាជនឲ្យរួមរស់ជាមួយគ្នាកសាងជំនឿទុកចិត្តនិងការយល់គ្នាទៅវិញទៅមក និងបង្កើនឥរិយាបថអត់ឱនលើកលែងទោស អភ័យទោស និងយល់ពីតម្លៃនៃការរស់នៅជាមួយគ្នា ។

ការរៀនសូត្រអំពីបទពិសោធន៍ដ៏អាក្រក់នៃប្រវត្តិសាស្ត្រក៏អាចជួយប្រជាជនឲ្យសម្លឹងទៅមុខឆ្ពោះទៅរកអនាគតដ៏ប្រសើរ ។ ការរៀនសូត្រពីអំពើប្រល័យពូជសាសន៍នៅប្រទេសរ៉្វាន់ដា កាលពីឆ្នាំ១៩៩៤អាចជួយឲ្យចៀសវាងការកើតឡើងវិញម្តងទៀតនៃហេតុការណ៍នេះ អភិវឌ្ឍអាកប្បកិរិយាអត់ឱន និងបង្កើនតម្លៃនៃការរស់នៅដោយសន្តិភាពជាមួយជាតិសាសន៍របស់ខ្លួន ។ ផ្ទុយទៅវិញ លទ្ធផលដ៏គួរឲ្យរន្ធត់នៃការទម្លាក់គ្រាប់បែកនុយក្លេអ៊ែរបានជំរុញឲ្យប្រជាជនជប៉ុនធ្វើកិច្ចការដែលពាក់ព័ន្ធនឹងការប្រឆាំងនឹងនុយក្លេអ៊ែរ ។

នៅប្រទេសកម្ពុជា ការរើសអើងនិងអាកប្បកិរិយាហិង្សាត្រូវបានបង្រៀនពីមួយជំនាន់ទៅមួយជំនាន់ ។ ការអប់រំអំពីសន្តិភាពមិនទាន់បានផ្សព្វផ្សាយនៅក្នុងគំនិតរបស់ប្រជាជនកម្ពុជានៅឡើយទេ ។ ប្រវត្តិសាស្ត្រអំពីរបបប្រល័យពូជសាសន៍ត្រូវបានសរសេរសង្ខេបយ៉ាងខ្លីនៅក្នុងសៀវភៅសិក្សា ។

ឆ្លុះបញ្ចាំងទៅនឹងស្ថានភាពនេះ ការអប់រំអំពីសន្តិភាពគឺត្រូវការជាចាំបាច់ដើម្បីផ្លាស់ប្តូរការគិតរបស់ប្រជាជនកម្ពុជាចំពោះអតីតកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហមនិងដើម្បីលុបបំបាត់អាកប្បកិរិយាហិង្សា ។ ការយល់ឃើញរបស់ខ្ញុំគឺថា គួរតែប្រើប្រាស់មេរៀនពីអតីតកាលដើម្បីបង្រៀនប្រជាជនកម្ពុជាឲ្យយល់អំពីហេតុនិងផលនិងដើម្បីចៀសវាងការកើតឡើងម្តងទៀតនៃរបបនោះនៅពេលអនាគត ។ ប្រជាជនកម្ពុជាអាចប្រើប្រាស់ការយល់ដឹងខាងផ្លូវអារម្មណ៍និងតម្លៃរបស់ខ្លួនដើម្បីយកឈ្នះការភ័យខ្លាចនិងកំហឹង ។

មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាគឺជាកន្លែងផ្ទុកឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏ធំដែលបានដំណើរការកិច្ចការជាច្រើនដូចជាការស្រាវ-ជ្រាវ ការធ្វើរណ្តៅផែនទី ការចុះបញ្ជីឯកសារ ការបោះពុម្ពផ្សាយទស្សនាវដ្តី និងការបង្កើតកម្មវិធីវិទ្យុ ។ កិច្ចសហការរវាងមជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាជាមួយក្រសួងអប់រំយុវជននិងកីឡាដែលបានលើកឡើងជាលម្អិតនៅក្នុងជំពូកទី៦គួរតែធ្វើឲ្យប្រាកដថាសិស្សានុសិស្សបានទទួលចំណេះដឹងអំពីរបបប្រល័យពូជសាសន៍ និងចំណេះដឹងនិងជំនាញដើម្បីបង្កើនសមត្ថភាពនិងអាកប្បកិរិយាដើម្បីក្លាយជាមនុស្សពេញវ័យដែលស្រលាញ់សន្តិភាពនៅពេលអនាគត ។

កម្មវិធីបង្រៀនអំពីសន្តិភាពនិងការលើកលែងទោសតាមរយៈទ្រឹស្តីសាសនាគួរតែផ្សព្វផ្សាយតាមបណ្តាញព័ត៌មាន ព្រោះកម្មវិធីនេះអាចជួយប្រជាជនកម្ពុជាឲ្យជម្រុះអារម្មណ៍ភ័យខ្លាចនិងកំហឹង និងពង្រឹងអារម្មណ៍ឡើងវិញ ។ ជាងនេះទៅទៀត ការប្រែក្លាយ «ទិវាចងកំហឹង» ទៅជា «ទិវាលើកលែងទោស» នឹងជាស់តឿនប្រជាជនកម្ពុជាឲ្យរក្សាប្រវត្តិសាស្ត្រពីអតីតកាល ប៉ុន្តែបោះជំហានឆ្ពោះទៅរកការផ្សះផ្សានិងការរស់នៅជាមួយគ្នាដោយសន្តិភាព ។

សរុបសេចក្តីមក ខ្ញុំសូមបញ្ជាក់ម្តងទៀតថា គោលការណ៍នៃការអប់រំអំពីសន្តិភាពគឺដើម្បីផ្លាស់ប្តូរពិភពលោកឲ្យទៅជាពិភពមួយដែលគ្មានអំពើហិង្សា ។ នៅប្រទេសកម្ពុជា ខ្ញុំមានការជឿជាក់យ៉ាងមុតមាំថា ការអប់រំអំពីសន្តិភាពនឹងជួយប្រជាជនកម្ពុជាឲ្យផ្លាស់ប្តូរ «កេរដំណែលនៃអ្នកចម្បាំង» ទៅជា «កេរដំណែលនៃអ្នកកសាងសន្តិភាព» វិញ ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ការសិក្សាអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រនៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យការយល់ដឹងខាងអារម្មណ៍និងការផ្លាស់ប្តូរពី«ទិវាចងកំហឹង»ទៅជា«ទិវាលើកលែងទោស» គឺមិនគ្រប់គ្រាន់នឹងបង្កើត «កេរដំណែលនៃអ្នកកសាងសន្តិភាព» នៅក្នុងចំណោមប្រជាជនកម្ពុជាទេ ។ កម្មវិធីទាំងអស់គ្រាន់តែជាជំហានទីមួយក្នុងការនាំប្រជាជនទៅរកការផ្សះផ្សានិងការលើកលែងទោសនិងក្នុងការចៀសវាងការកើតឡើងវិញនៃអំពើប្រល័យពូជសាសន៍នៅពេលអនាគត ។ ដើម្បីកសាងកម្ពុជាមួយដែលមានសន្តិភាព មានកិច្ចការជាច្រើនទៀតដែលត្រូវតែធ្វើ បូករួមទាំងការអប់រំអំពីសន្តិភាពរយៈពេលវែងផង ។

គីម កែវកន្និដ្ឋា